

176308

ŠOTORSKA KNJIŽNICA

JANUAR-FEBRUAR 1944

VSEBINA

Številka 18/19

France Bevk: UTOPLJENEC	Str.	337
dr. A.R.: BURJA	"	348
*** ČAJ OB PETIH	"	352
Armenska povest: V JEČI	"	354
Marin Miha: IGRAVEC	"	360
SLOVENSKI MOŽJE	"	368
Alojz Gradnik: PRIHOD	"	369

Urejuje: **IVAN UČENIKOV**

ISTRA

KOROTAN

TRST

GORICA

SREDNJI VZHOD

ZALOŽIL IN IZDAL JUGOSLOVANSKI ODBOR IZ ITALIJE

R 176308

176308

99 309/1962

UTOPLJENEC

(France Bevk)

(Konec)

Občutil je, da je njegova duša zvezana s podobami na stenah, z zakaženim oltarčkom v kotu, s klopni in mizo, z vsem, vsem . . . Bolj, ko je gledal vse to, tesneje se mu je zadrževalo v grlu.

Na jok mu je bilo, ko je pogledal Mico. Ta ga je zrla začudena iz svojega debelušnega obraza, na katerem ni odsevala več tista topa brezbriznost kot poprej. Sramoval se je, da bi opazila solzo na njegovem licu, zato je stopil naglo proti vratom in rekel posili:

“Z Bogom!”

“Kam greste?”

Postal je, ozrl se ni. Zganil je z vsem telesom in se nečesa otresel: “Proč!” Več ni povedal, naprej tudi Mica ni praševala.

Stopil je pred hišo. Tam so se igrali otroci. Vnuček je brozgal po blatu, da je imel vse oškropljene hlačke. Ko je zagledal deda opravljenega, kakor da namerava iti na božjo pot, je postal:

“Oče, kdaj mi boste naredili volička?”

Obljubil mu je bil, da mu naredi volička.

Stal je in gledal dečka; vrnil bi se bil nazaj, ne meneč se za denar, za muke in za obraz, ki se mu je prikazoval v meglenih mislih.

“Ko bi bili vsi ljudje taki!” je pomislil.

Posilila ga je solza. Zamahnil je z dežnikom in dejal: “Kadar se vrnem, ti ga naredim . . . Kadar se vrnem . . .”

Ni se več obrnil, kot da se boji, da ne vidi še enkrat rodne hiše. S počasnimi in težkimi koraki je izginil na klancu in se v velikem loku izognil krčme.

6.

Oblaki so se zgostili, dan je postal mračen. Izpod neba je začel padati droben, gost dež. Od severa je pihala mrzla sapa.

Primož spočetka ni opazil ne oblakov ne dežja. Mokre roke so tiščale culo in zaprt dežnik. Stopal je počasi, pod težo misli je bil vsak hip trudnejši.

Milo se mu je storilo pri srcu. Šel je z doma, ki ga je zapustil le dvakrat v svojem življenju, še takrat le za dva dni. Spomini so oživel pred njego-

vimi očmi, prizori radosti so vstajali iz duše. Od davnih bridkosti so ostale le rahle sence. Vse je objemal z enako ljubeznijo.

Videl je hišo z okni, ki ga je začudena pozdravljala. Spomnil se je na sina . . . Ta spomin mu je zagrenil vsako sladko misel. Otresel se ga je in se ozrl . . .

Prešel je že lep kos poti, po vijugah in po klancih, obšel je hrib, stal je sredi samotne vasice pod hišo, na kateri je visela smrekova veja. Vstopil je.

V izbi je sedela družba fantov, pila vino in govorila o dekletih. Primož je sedel k vintoli in naročil žganja. Suhljata krčmarica je postavila posodo predenj in sedla.

“Dež se nam ponuja.”

“Dež,” si je Primož z rokavom obrisal usta. Njegove misli so bile daleč. Ni se rad spuščal v pogovor. Izpil je, plačal in stopil na prag.

Okrenil se je: “Koliko je še do Znojil?”

“Dve uri,” se je oglasil rdečelas fant. “Zame bi bilo manj, za vas bo več.”

“Grem v božjem imenu,” je dejal Primož.

Od dežja izprani klanci so bili globoki ko potokove struge. Noga je izpodletala, telo se je počasi vlekle dalje. Zdaj zdaj je klanec popolnoma izginil. Pot je vodila po mehkem mahu, med drevesi, noga se je vdiralala v ilovico in v travo . . . Korenine so prepletale pot. Noga je skliznila, starec se je opotekel in se ujel z rokami na tleh.

Dež je padal gosteje. Pot je dosegla vrh brega, šla nekaj časa po ravnem in se znova obrnila v dolino. Ni videl drugega kot tenke curke gostega dežja, drevje in otožne, tesne grape, ki so se stekale od vseh strani v glavno dolino; ta se je odpirala ko brezno pred očmi.

Rad bi bil počival; ni se upal, da ga ne dohiti noč. Noge so bile težke, le pogum je rastel v njegovem srcu. Tiha bridkost po domu je izginila.

“Andrejc, ali si mislil, da me boš še za ta denar?” je mrmral glasno. “Seveda . . . hišo bi ti dal in ti nasul denarja! Kaj pa sem jaz dobil od očeta? A? Dal bi ti, ti bi mi pa skril še posteljo, ne samo žlico!”

Primož se je razhudil in glasno govoril predse. Pot je postala ožja in zložnejša, šla je preko pašnikov, ki so bili porasli z okleščenimi gabri in hrasti. Zavila je v gozd in se potopila v globoko, blatno strugo . . .

“V skrinjo ste mi lomili . . . Hoteli ste mi vzeti, kar sem prigaral,” je nadaljeval s pogledom na mokre drevesne korenine in razpletal svoje misli. “Seve, ti bi me pa preklinjal in še tepel povrh . . .”

Kamenit klanec je zazvenel pod nogami, med kamenjem je tekla voda. Nebo ni kazalo, da bi se spreletelo. Goste kaplje so bičale obraz.

“Norec! Počakal bi bil in dobro delal z menoj. Po moji smrti bi itak dobil vse . . .” se je skrivnostno smejal predse.

Prikazala se je goličava. Po obronkih so stale hiše in gledale z mežavimi okni v deževni dan. Mokri klanci so se vlekli v brezkončnost mimo plotov med vrtovi. Pot je padala od koraka do koraka in se približevala tesni grapi.

Noge so mu klecale v kolenih. Bolečina v hrbtu je bila tako močna, da se je le s težavo vzravnal. Omotičnost po popitem žganju je bila

prenehala, trudnost se je stopnjevala. Ko je zagledal belo hišo in nad vrati smrekovo vejo, je vstopil.

Ni odložil dežnika ne cule, gledal je skozi okno, z veliko naglico je umiral dan.

"Še eno merico," je ukazal. Nato je vprašal krčmarja: "Koliko je še do Znojil?"

"Za Vas eno uro, če ne več..."

"Še?"

"Še, še," je gostobesedil krčmar. "Pot je široka in peščena; se bo že videlo."

Niže v grapi, kakih petsto korakov od krčme, se je razdelila pot. V globini je šumela narasla voda. Studenci in hudourniki so polzeli iz zemlje, se stekali v struge in šumeli v dolino. Izmed dveh poti je bila ena vsa preplavljena, druga se je zdela širša, med kamenjem je šumelo komaj za studenec vode.

Krenil je po nji. Pijača mu je bila dala moči, ni čutil trudne omotice v nogah, ki so z naporom tolkle čez kamenje. Pot se mu je vlekla preveč na desno in padala le neznatno. To ga je tiho zaskrbelo.

Stal je na novem križpotju. Ena pot je v ostrem loku krenila na levo, druga je tekla dalje v tesen mrak grape. Poti v Znojile ni poznal; dvakrat je bil v vasi, vsakokrat je prišel z druge strani. Le za njeno smer je vedel. Zdelo pa se mu je, da je krenil preveč na desno. Bal se je že, da je zašel. Novo križpotje mu je olajšalo srce. Stopil je na ozek klanec, ki se je cepil na levo, njegov korak je zaplesal.

Pot je krenila v naglem padcu navzdol in prišla do zibajoče se brvi, ki je bila iz enega samega debela iztesana. Medtem je bila padla noč na zemljo. Bele pene narasle vode so vrele pod brvjo. Misel na temo je pognala starca dalje. Pokrižal se je in stopil na moker les; ko je prišel čez vodo, si je obrisal znoj s čela.

Postal je. Nekaj ga je s skrbjo zapeklo. Pot na drugi strani potoka ni bila niti široka niti lepa. Ozka steza, se je vlekla preko strmega pobočja, se nalahko vzpenjala, bila je mehka pod nogami, pokrita z listjem in vejami, ki so z vodo obtežene klonile na pot in škropile obraz.

Misel, da je prišel vsakokrat po drugi poti v Znojile, ga je znova pomirila. Omotica pa je narasla. Zbral je vse moči in šel dalje...

"Začudila se bo," je tipal po stezi in mislil na hčer, ki jo je ta hip obletavala njegova ljubežen. "Po kaj ste prišli?" bo vprašala. 'Po žlico,' bom odgovoril, 'doma so jo izgubili.' Posadili me bodo k mizi in mi dali dve žlici. Dve namesto ene... Neža je dobra. Njen mož je tuj človek, a je boljši ko lastni sin."

Zašel je v grm. Ko se je ves moker izkopal iz njega, se je hudoval: "Znojile ste čudna vas! Eno pot imate za ljudi - kam ste jo skrili? Drugo imate za koze... Pa jim porečem: 'Prišel sem pa le. Glejte, prišel sem pa le... Žlico mi dajte! Andrejč mi je hotel pobrati denar...'"

Drevje je izginilo, pred očmi se je zjasnilo. Primož je stal pred plotom, v katerem je zijala lesa, za njo se je prostrla senožet... Splezal je čez leso, pod nogami je začutil mahovito blazino... Da, bila je senožet...

Pot je nenadoma izginila, ne oko ne noga je nista mogla najti ne na

desno ne na levo. Globoko po strmini, ki je padala navpik v grapo, se je prostrla goličav čisto do visoke skale, na katero je bilo položenih nekaj vej, da bi se ujel vanje klobuk, če bi se skotalil. Pod skalo je zijal prepad, v globini je grgrala voda...

Primož se je upognil, da bi otipal stezo z rokami. Mokre, olesenele roke so spustile dežnik. Tipal je okrog sebe, ni ga mogel več najti. Oči niso videli nič več, telo je zaplesalo in se pričelo točiti. Grabil je za bežne sence, ki so šle mimo njega, ni jih mogel ujeti...

"Stojte!" je vpil. "Stojte!" je prosil. "Kam? Kam greste z mano. Ne po obrazu, ne po rokah, ves sem moker, vse me boli... Dežnik mi dajte! Pustite mi culo, cula je moja! Ne vzemite mi denarja, denar je moj za pogreb in za maše... Stojte... stojte!... Jezus nebeški, Marija!..."

Dež je padal v curkih, na zemljo je legala gosta tema; voda je šumela, se penila in požirala vse, vse...

7.

Tistega večera je prišel Andrej razjarjen domov. Ko mu je žena povedala, da je oče odšel, je razbil skledo z večerjo in poslušnil v ženin jok. Nekaj težkega mu je sklonilo telo. Slednjič se je zleknil po klopi in zaspal.

V Znojilah je Neža klečala ob oknu in molila rožni venec. V zateglo molitev je bilo slišno padanje dežja. Debla dreves so dobila čudovite podobe v temi. Iz njihovih vej se je oglašalo ječanje. Nežo je spreletela groza, odmeknila se je od okna.

Po molitvi je povedala možu: "Strah me je..."

Mož je šel trikrat po izbi in se je nasmehnil. "Česa si ne izmislíš!" ji je dejal.

"Reci, har hočeš, nekaj se je zgodilo."

Mož ni verjel ne v strahove ne v slutnje, vendar ga je vsako preokovanje hudega neprijetno vznemirilo.

"Kaj se je neki zgodilo!" se je otresel iz nevolje. Pristavil je mehkeje: "Pojdiva rajši spat!"

Legla sta v posteljo in ugasnila luč.

Bila je tema, le okno se je medlo odražalo iz črnine. Dež je padal na streho in tolkel z ostrimi in gostimi udarci. V pošastnih predstavah so se pletle misli, oko se je zatisnilo.

Neža se je zgenila: "Ali si zaklenil večna vrata, Jernejc?"

"Sem."

Žena se je napol dvignila in poslušnila.

"Kaj je?" jo je vprašal mož.

"Ali nisi slišal, da so se odprla vrata?"

Jernejc ni slišal. Strah njegove žene se mu je zdel tako smešen, da se ni mogel ne jeziti ne odgovarjati.

"Čuj," je trepetala Neža iz prisluškovanja in znova dvignila glavo. Roka ga je zagrabila, kakor da išče pomoči.

Mož je poslušnil.

Nekdo je stopal s težkimi koraki iz veže po stopnicah. Na vrhu stopnic je obstal, kot da razmišlja, kaj naj stori.

"Aj, aj!" je Neža skrila glavo pod odejo in vsa trepetala. Jernejc je pomislil, če morda v resnici ni zaklenil vrat in je prišel kdo v hišo. Vstal je, prižgal luč in stopil iz kamre. Na izbi ni bilo nikogar, vežna vrata so bila zaklenjena.

Tedaj je spreletelo nekaj mrzlega tudi Jernejca, ni čutil nog niti ni vedel, kako je prišel nazaj v kamro. Zapehnil je vrata in ugasnil luč. Ko je legel v posteljo, mu je odleglo.

"Kaj je?" mu je pošepnila žena.

"Nič!" je odgovoril, da bi ne plašil sebe in nje.

Nastala je tišina. Le dež je padal, pod vasjo je lajal peš. Iz te tišine in iz enakomernega šuma dežja sta znova zaslišala, da se je nekaj premeknilo. Tuj človek, ki je poprej stal na vrhu stopnic in ki ga ni bilo, se je premeknil. Vrata so se odprla, težki koraki so se približali skrinji, ki je stala v kotu, ta je zaškripala.

Jernejc in Neža nista sopla... Čula sta razločno, kako je nekdo sedel na skrinjo, da se odpočije. Diha ni bilo slišati... Skrinja je znova zaškripala, breztelesni neznanec se je dvignil... Zdajci se je skrinja odprla, tečaji so zajokali. Bila je skrinja Nežine matere, prinesla jo je za doto v hišo. Skrinja se je zaprla znova...

Neža je v hipu pomislila, da je bila skrinja zaklenjena, ključ je bil shranjen v obleki, obleka pa je visela na steni... Sključila se je pod odejo in se privila k možu...

"Bojim se," je jecljala, "bojim se!..."

"Bodi mirna!" je pozabil Jernejc na lasten straš. "Saj je bil le maček."

"Ne, ne, ne!"

"Bil je maček!" je trdil mož iz groze, ki se je prelivala iz žene vanj. "Bil je maček!" In se je tresel tudi on.

8.

V dveh dneh se je nebo spreletelo, našalo je par vedrih dni, v katerih je umrlo poletje. Nebo se je znova pooblačilo, dež je padal tri dolge tedne. Od juga so se kopicili oblaki, se obešali na obronke gora, se trgali in združevali. Včasih se je ujasnilo nebo za nekaj ur, da so se vode umirile in se utekle poti. Niso se posušile mlake in stopile vode v svoje struge, ko se je nebo zatemnilo znova, ulili so se novi curki...

Vlaga je silila skozi zidovje v hiše in delala ljudi čemerne. Poti so bile zmehčane, v rupah so ležala jezera, v bregovih so zijale razpoke, ki so grozile z usadi zemlje. Hudourniki so narasli, brvi so bile odnesene, kose lesa in skale je odnašala voda med goltanjem in šumenjem.

"Če bo to dolgo trajalo, bomo poginili", so dejali ljudje.

"Nekdo je utonil," so menili drugi. "Dokler vode ne dajo trupla, se ne bodo umirile."

Po vaseh je prišla beračica, ki je pobirala v vrečo ženske lasé in merila trakove na laket, prenašala novosti in pozdrave in pila kavo.

Nebo se je bilo baš nekoliko spreletelo, ko je stopila v Čelikovo hišo. Mica ji je dala pest las, ta ji je odmerila par komolcev belega traku, navrgla ji je par šivank in jo vprašala:

"Ali ni od vaše hiše ena poročena v Znojilah?"

"Mojega moža sestra je."

Mico je zbolelo, spomnila se je na očeta; ta ženska brez dvoma vse ve, zdaj bo raznašala njihovo sramoto od hiše do hiše.

Beračica pa je dejala: "Pozdravlja vas. Pa obiščite jo kaj, ona ne more od doma, ker bo imela majhno... Pa oče, je zdrav?"

Mica je slišala nadaljnje besede le v medli zavesti. Nekaj trpkega jo je stisnilo za grlo in jo je držalo. Oče ji nič ni bil, kljub temu jo je bridko zbadlo, da vprašuje hči po očetovem zdravju. Sto vprašanj in misli je spreletelo njene možgane. Ali ni očeta pri nji? Ali se norčuje? Tri tedne si ga je predstavljala, kako sedi pri svoji hčeri v Znojilah in toži čez njo in čez moža. Zdajci se je obrnilo vse. Hotela se je začuditi, nekaj vprašati, a se je v hipu premislila. Obrnila je besedo.

"Kdaj ste bili pri njih?"

"Pred dobrim tednom..."

"Saj je bil oče pri njih," je dejala Mica previdno in gledala v beračične oči.

"Nisem ga videla; kdaj je to bilo?"

"Ah," je dejala Mica, "kako sem neumna! Saj je že tri tedne od tega."

9.

Andrej je prišel iz hleva, tlačil pipo in gledal predse. Po očetovem odhodu je pil nekaj dni zaporedoma, nato je pričel tiho mrziti ljudi, o katerih ni vedel, da vse vedo in se mu na skrivaj posmehujejo. V pobe-snelosti jih je začel zmerjati, da so ga natepli in ga vrgli na cesto.

To ga je deloma streznilo. Dolgo ni pogledal nikomur v oči, v krčmo ni stopil. Iztreznjenje ga je pričelo mučiti z mislijo, obdal se je s sramo-vanjem pred ljudmi in pred ženo, hodil je mračen in vase zakrknjen okrog.

Bilo mu je sicer prijetno, da očeta ni bilo pri hiši, kljub temu je ležala teža sramu na njem. Župnik ga je srečal na klancu in ga izpraševal o Primožu; to brigo mu je Andrej hudo zameril.

V mislih je videl očeta, kako se šopiri pri sestri. "Tako", jim pripo-veduje, "dela Andrej. Tako pije, tako plažo smo jedli, tako spali. Ej, ti!" se je razhudil na sestro in na očeta. Že se je hotel nekega dne dvigni in stopiti v Znojile, ponos in samoljubje sta ga zadržala. Poleg tega se je bil zadnje časa znova parkrat opijanil, iz pijanosti pa je vselej zrasla mrznja.

"Prišel bo," si je dejal, "ko bo zapravil ves denar, a tedaj mu porečem: Pojdite, le pojdite..."

Tega prizora se je veselil. Prižgal je plamenček in se smehljaj v pipo.

Mica se je ozrla dvakrat po možu, v tretje je spregovorila:

"Andrej..."

Naprej si ni upala.

"Kaj je?"

"Po očetu bi se bilo treba ozreti."

Andrej se je začudil. "Po očetu? Kaj ti blodi po glavi?"

"Kaj mi blodi po glavi?" se je vznevoljila Mica. "Če se je izgubil, mislim..."

"Kaj bi se izgubil! Pri Neži sedi, pa bi se izgubil?"

"Če ga pa ni, ti pravim..." je jeknila Mica iz jeze in strahu.

Mož jo je gledal. Ni je razumel. Proti svoji navadi ji je pogledal natančneje v obraz.

"Pa zakaj bi ga ne bilo pri nji?"

"Lasarica mi je povedala... Neža ga pozdravlja... Poleg tega... ga ta ženska ni videla pri njej..."

Andrejc je nehal puhati dim predse. Zgenil se je in šel po izbi, nato je dejal počasi in odločno:

"Lažejo, ti rečem!"

Obstal je baš pod podobo svetega Petra. Tesna misel se mu je izmuznila skozi srce. Ta hip bi se ne bil upal ponoviti, da lažejo. Očeta je preklinjal, sovražil; vse to je izhajalo iz pogoste pijanosti in iz stoterega hudega, ki ga je rodila pijanost. Dokler je mislil, da se oče nahaja pri sestri, je bil miren, klel ga je, v pijanosti bi ga bil tudi udaril. Zdajci, ko je zvedel, da ga ni pri sestri, in je izginil kdo ve kam, se je nekaj prebudilo v njegovi globini, kar je bilo globoko skrito pod navlako in grdobjo, se dvignilo in stopilo na dan. Morda je bilo prvič v življenju, da ga je objel občutek, da tudi on nekaj dolguje očetu, da se je zdajci nagromadila praznота okrog in okrog njega in navalila krivdo na njegovo glavo. Nekaj novega, doslej neznanega je v njem zacvelo in ga obenem zapeklo.

Nekaj trenutkov je molče gledal ženo, nato je spregovoril: "Če ga ni, ali sem jaz kriv?" Zamahnil je z rokami, kakor da vali krivdo raz sebe. "Zakaj si ga pustila od hiše? Saj mene ni bilo doma..."

Mica je gledala v moža. Videla je, da se je nekaj prekotalilo v njem, ko je vrgel pipo od sebe in odganjal strahove...

"Zdaj pa imate! Lepo ste naredili!"

Dolžil je druge, ker je krivda rastla vanj s tako silo, da mu je polnila srce in dušo in je v hipu ves stokal pod njeno težo.

10.

Pozno popoldne je bilo, dež je padal znova, mrak je ležal nad dolino, ko je stopil Andrejc moker in upehan v vežo pri svoji sestri v Znojilah.

"Ti si, Andrejc?" se je Neža začudila od ognjišča, si obrisala roko in mu jo podala.

Andrejc je odzdravil in sedel. Zamišljen je gledal v skrlje na veži. Ker je bil brat vedno tako redek v besedi, se Neža temu ni čudila. Pogledala je na njegov znojen obraz in dejala:

"Saj si ves znojen."

"Saj ni čuda... Tri pičle ure sem hodil od doma."

Neža ga je pogledala pozorneje, nekam spremenjen se ji je zdel, oči so drugače sijale. Vprašal je naravnost:

"Povej, Neža, ali res ni bilo očeta pri tebi?"

Sestra je ostrmela. Najneverjetnejša misel ji je planila v glavo, prsi so se skrčile v pridržani sapi.

"Moj Bog, ali ga ni doma?"

"Ali ga ni bilo pri tebi?" je postal Andrejc nestrpnejši.

"Ni ga bilo... Ne, ni ga bilo."

"Niti za minuto... mimogrede?..."

"Ne. Ali..."

Ni se upala izpraševati, povedal je Andrejc: "Že tri tedne je od tega, nekaj dni čez, odkar ga ni več pri nas..."

"Moj Bog, kam pa je šel?"

Andrejc je skomizgnil z rameni.

"Kako se je to zgodilo?" je javkala Neža.

"Sporekli smo se nekaj," je povedal brat odkrito, "pa je pobral culo... Mene ni bilo doma..."

Neža je gledala v bratov obraz, grebla v misli in ni vedela, kaj naj sodi, kaj naj reče. Andrejc ji je umikal pogled. Sestrine oči je čutil kakor težo na svoji duši. Obtožba je bila v njih, sumničenje jih je vžigalo.

"Tako čuden je postal zadnje čase," se je hotel opravičevati, a mu beseda ni šla z jezika.

Neža je le nerazločno slišala, kar ji je pravil. Najrazličnejše predstave so se mešale pred njo in se prekopicavale ko spake. Solza ji je silila v oči... Da bi zakrila razburjenost, se je obrnila k ognju in pristavila ponev za kavo.

"Tri tedne, praviš?" je vprašala čez nekaj časa.

"Tri tedne..."

"V tem deževju? Da se mu ni kje spodrsnilo in se je ubil?..."

"Kje?" se je Andrejc zdrznil. Tudi njemu je zdaj zdaj priplavala taka misel v zavest, a jo je trdovratno odbijal. "Ljudje bi ga bili našli..."

"Kam je šel? Drugam ni mogel iti."

Tudi Andrejc je bil prepričan o tem, zato je molčal. Da odžene težko misel na očeta, je vprašal:

"Kje imaš moža?"

"Pri sosedovih je. Nekaj hrastovih debel bodo splavili po potoku do žage, dokler je tako vreme... Saj se vrne še pred večerom..."

Neža je skuhala bratu kavo. Govorila sta z redkimi besedami še to in ono. Zdaj zdaj je splavala iz govora beseda o očetu, žalostna, zaskrbljena, a je znova zatonila v kakem vprašanju, ki je bilo stavljeno nalašč, da je obrnilo pogovor v drugo smer.

"Ali mi verjameš, da smo slišali spomin?"

Andrejc ni odgovoril.

V mraku je prišel Jernejc. Rahlo se je začudil, ko je zagledal svaka, in mu je podal roko. Bil je prepadel, čudno, odvažno so gledale njegove oči. Tega Neža ni takoj opazila, preveč je bila njena misel zaposlena z očetom.

Povedala sta mu, radi česa je Andrejc prišel, da pogrešajo očeta že tri tedne, čemur pa se Jernejc nič preveč ni začudil, kakor da ga vsega prevzema neka druga misel. Zdajci je pogledala žena v možev obraz. Iz njegovih oči je sijalo nekaj skrivnostnega.

"Kaj ti je, Jernejc?"

"Mrtveca smo našli..." In ko Andrejc in Neža iz začudenja nista rekla nobene, je pristavil: "V vodi..."

"Moj Bog!" je vzkliknila Neža in sklenila roke. "Če je pa naš oče!" Jernejc je odmajal z glavo. "On ne more biti, saj ga vendar poznam..."

"Ali si ga dobro videl?" je vprašala žena, ki je hotela potrditi svoje upanje.

"Seveda sem ga videl... Zdaj so šli ljudje, da ga potegnejo iz vode... Ves je zapleten med rogovile in veje."

Nato je molčal še trdnovratneje kot poprej. Utopljenca ni videl v obraz. Tesna slutnja ga je držala v kleščah. Ta slutnja je sijala iz njegovega obraza tudi na ženo in na Andrejca.

Neža je znova izrekla sum, Jernejc pa se je razhudil. "No, če bi bil padel v vodo, bi ga bila ta zanesla navzdol, ne pa za tri sto korakov navzgor. Dobili smo ga nad mostom."

Ta ugovor je držal. Neži je bilo laže, tudi Andrejca je mirneje kadil tobak.

Medtem se je zgrnila noč nad zemljo, dež ni neha! štropotati na okna.

11.

Ob potoku, ki je divje vali! umazane valove in pljuskal iz ozke struge na breg, je stala kopica ljudi. Na tej strani vode je bil svet položen, nekaka ravnica, vsa premočena, da je voda žvekala pod nogami. Ves ta svet je bil porasel z gostim leskovim grmovjem, praprotjo in robidovjem, ki se je na nekaterih mestih strnilo v neprodirno goščo. Med grmovjem je sijala tu pa tam majhna jasa. Na drugi strani vode se je dvigala navpična stena skalnatih skladov. Na njenih pragovih je rastlo grmovje in zapletalo svoje korenine v razpoke skal. Z grma na grm se je spenjal srobot, ki je vezal vso steno v en sam neprodiren zastor... Pod steno je odmeval šum vode.

Skupina moških postav se je gnetla ob vodi okrog košatega bekovega grma, ki je razpenjal veje kakor pajkove noge nad valove. Valovi so jih grabili in potezali nekaj metrov za seboj. Zdelo se je, da veslajo in se v neprestanem boju tepejo z valovi.

Tik pod površino vode je štrlelo par rogovil odsekanih vej za komolec dolgih, ki so v poletju štrlele nad vodo, zdajci pa so bile skrite. Na teh ostrih štremljih je viselo nekaj človeškemu telesu podobnega. Obleka se je bila zapletla in zateknila, glavo je bilo stisnilo med veje, ena roka in noga so bile proste. Valovi, ki so butali v presledkih za grm in odtekali, so zibali telo.

Medla luč svetilk je sevala v utopljenca, iz mraka in šumenja vode je vstajal v pošastni sliki in navdajal navzočne z grozo.

"Hej," je spregovoril star kmet, "ali ga bomo gledali? Dva morata stopiti v vodo, da ga snameta z rogovil, drugi ga bomo dvignili na odejo in ga prenesli..."

Nekdo je prestopil, voda mu je segla do kolen.

"Ne tako, do pasu, do pasu... Čakajte!..." Širokopleč kmet je stopil v vodo. "Držite me, da otipljem dno... Tako, sem že dober."

Voda se je z vso silo zaganjala vanj, držal se je za vejo... "Še eden." je vpil. "Pojdi ti, ki si že moker do kolen! Za moje rame se primi... tako!"

Ljudje so molčali. Od dveh mož je curljala voda. Stali so okrog mrliča in gledali v njegov obraz. Bil je ves spremenjen. Zdelo se je, kakor da se mu je koža odluščila in da nosi eno lice ostanek sive brade. Oči so

bile zaprte, le eno je rahlo strmelo skozi trepalnice.

"Dolgo je bil v vodi..."

"Kdo ga pozna?"

Stari kmet je pomislil, ni se mogel spomniti, kje bi bil že videl tega človeka.

Mrliča so pogrnili z drugo rjuho, k njegovi glavi so postavili svetilko. Stari kmet je že hotel oditi, ko se je vrnil. "Še nekaj," je dejal. Odkril se je in se prekrižal.

"Za dušo tega človeka..."

V molitev je hrumela voda z golčočim glasom.

Moža, ki sta bila mokra do pasu sta odšla. Ostali so s trudom zakurili ogenj, ki je turobno razsvetljeval okolico, in stražili mrliča...

12.

Jernejc se ni mislil več vrniti k vodi, zdajci se je nenadoma premislil: "Grem k potoku. Ti, Andrejc, greš z mano."

"Grem," je dejal ta, ki je uganil Jernejčevo misel. Ista negotovost kot Jernejca je mučila tudi njega.

Neža je razumela. Moža nista mogla ničesar skriti, dasi sta umikala svoje poglede. Očeta je imela rada, vedela je, da med tem skoprni, če ostane doma.

"Tudi jaz grem z vama."

"V tem vremenu?" se je zavzel Jernejc.

"Grem..."

"V noči in taka?" jo je s skrbjo pogledal. Nato ji ni več ugovarjal. Jernejc je prižgal svetiljko in odšli so. - Čudni strahovi so jih obkrožali. Drug drugega so se bali.

Na poti so srečali dva človeka, ki sta v temi in premočena tipala pot domov. Ustrašili so se drug drugega.

"Hoj!"

Odgovorili so: "Hoj!"

Spoznali so se po človeških glasovih in se pozdravili.

"Ali ste ga rešili iz vode?" je zinil Jernejc.

"Smo," je odgovoril kmet in meril z očmi Andrejca, ki ga ni poznal.

"Ali je znan?" je vprašal Jernejc; beseda se mu je zateknila v grlu.

"Ne. Težko ga bo spoznati, zelo je spremenjen v obraz."

"Če ga je kdo dobro poznal," je spregovorila Neža s tihim glasom, "bi ga morda prepoznal."

"Ta že," ni ugovarjal kmet.

Andrejc in Jernejc z ženo so šli molče dalje...

Ko so ugledali skozi grmovje sij ognja, so morali stisniti dežnike in se plaziti upognjeni med gostim grmovjem.

Dospeli so na jaso, na kateri je gorel velik ogenj. Okrog ognja so sedeli možje, pili žganje in si za kratek čas pripovedovali dogodivščine. Nekaj korakov proč je ležal mrlič, pogrnjen z rjuho, ob glavi mu je gorela luč... Sence ljudi in grmov so padale po jasi...

Neža je strepetala, Stopila je do sključenega trupla in postala. Tresla se je po vsem telesu in se prvi hip ni mogla premakniti.

Andrejc je postal nedaleč od mrliča. Nekaj ga je bilo priklenilo na zemljo, da ni mogel odtrgati nog in stopiti dalje. Ta hip si je zaželel pijače in omame, da bi nikogar ne videl, nikogar ne spoznal. Nekaj, kakor strah pred sodbo, mu je nasulo žerjavice v kri, mu nalilo omame v ude...

Videl je Nežo, ki je stala nekaj hipov od mrliča kakor kip. Nato se je nenadoma upognila. Vzela je svetiljko od vzglavja mrliča, odgrnila rjuho in pogledala starcu v obraz... Spačena, od vode razjedena lica so se zarežala vanjo. Pogledala je obleko, ozrla se je po ostanku brade na levem licu, poizkušala je prodreti v njegove oči.

Svetiljko je postavila na tla in padla na kolena. Krik je prevpil valove in butnil ob stene nasprotnega brega.

"O, oče, moj oče!"

Ta krik je udaril Andrejca kakor sekira po glavi. Česar se je bal, je prišlo postotterjeno. Zdajci je bil tako majhen, ponižan, da bi se bil vrgel na kolena. Težka obsodba je padla nanj. Še pred nekaj trenutki je prosil v duhu Boga, naj bi utopljenec ne bil oče, in je obljubil... saj sam ni vedel, kaj je obljubljal. Ni mu bilo prizaneseno.

Jernejcu je šla groza po vsem telesu. Razumel je, slutil je, bal se je. Pokleknil je, vzel klobuk v roko, obraz se mu je skremžil na jok.

Zdaj šele se je Andrejc upal približati. Bežno se je ozrl na očetov obraz. Pogleda nanj ni mogel prenesti. Obrnil je oči v nasproten breg, ki se je svetlikal od ognja in hrumel. Zatiral je solze, a jih ni mogel zatreti.

Neža je dela roke na oči. V prvem hipu obupa ni našla solz. Le telo je drhtelo, duša se je krčila... Sklenila je roke in pričela glasno moliti...

Tudi Andrejc je padel na kolena. Sklenil je roke in molil glasneje nego drugi. V duši je rotil Boga, naj se usmili in popravi, kar je on zagrešil.

Mrlič je ležal miren, njegov spačeni obraz se ni zgenil. Ni ga bilo mogoče gledati. Neža ga je znova zagnila...

V Andrejcu se je med tem dvignilo vse, kar je bilo pod trdo skorjo še mehkega in dobrega. Bil je prepričan, da postane drug človek, da vse popravi - le enega ni mogoče popraviti... Oče je bil za vedno mrtev.

Možje, ki so stražili mrliča, so s klobuki v rokah gledali. Svetli prameni rdečega ognja so se plazili po grmovju in se svetlikali v vodi. Eden izmed njih je pristopil, dal Jernejcu listnico in dejal: "To smo našli v njegovi obleki..."

V listnici je bilo nekaj premočenih bankovcev. Ko jih je Andrejc zagledal, je bruhalo iz njega kakor plamen iz gore in ga je preklalo. Ni se mogel zadržati. Brez sramu, ne zmeneč se za druge je sklenil roke in padel na kolena.

"Oče, zakaj ste mi to storili! Oče, zakaj..."

Beseda se mu je dušila v grlu. Oče pa je molčal in gledal s polovico očesa; navzočni so molčali, le voda se je pretakala poželjivo mimo njega, pljuskala in goltala... grrr... grrr...

BURJA

(dr. A.R.)

Viharni časi so bili takrat.

Po Vipavski dolini so se po cesarski cesti pomikale dan za dnevom dolge vrste vojakov, danes proti Gorici, jutri nazaj proti Vipavi in Ljubljani. Celi regimenti avstrijskih grenadirjev so korakali po prahu in po blatu, kakor je naneslo. Boben je ropotal neprestano, trobente so pele, pred četami so jezdili častniki v belih plaščih, s svetlimi sabljami, za njimi so marširali vojaki z visokimi čakami na glavi, sklonjeni, trudni in potni, blatni in prašni, včasih so peli, včasih kleli, včasih molčali, kakor je bil čas in cesta.

Kakor veter so vihrali ob njih oddelki konjenikov v svojih lepih uniformah, drdrali in ropotali so kanoni za pešci, trobente so zapele kratko znamenje, za hip se je ustavilo, kratek odmor - zopet se je oglasil rog in cesta je oživila kakor pot mravljincev iz mravljišča do hruške, ki je padla prezgodaj zrela in sladka z drevesa, ker jo je načel črv.

Ljudje po vaseh so bili prestrašeni.

Od Gorice so grmeli kanoni. Francoz je silil tam čez Sočo. Zaman so se mu ustavljale avstrijske čete pod generalom Karolom.

Po vaseh so bili nastanjeni vojaki, danes z rdečimi hlačami in belimi suknjami, jutri z belimi hlačami in modrimi bluzami, danes so govorili hrvaški in kleli mažarski, jutri so robantili po nemško, da se nihče ni mogel razumeti z njimi.

V Šempasu so bili zadnje dni hrvaški vojaki, sami krepki fantje, ki jim je bila puška kakor pero in sablja kakor bilka.

Pri županu jih je bilo nad sto na skednju, po sobah pa je bilo pripravljenih ležišč za deset oficirjev.

Večerilo se je, častniki so se greli na ognjišču, zakaj bilo je sredi marca in še mraz.

Majolika je krožila od rok do rok, za vsak bokal kakor zlato rumenega vipavca je zacingljala srebrna dvajsetica v županov mošnjček.

Oče župan je nazadnje dal par bokalov zastonj. Zato je moral tudi on piti z njimi.

"Neka živi naš gospodine župan!" so mu napili.

Ko so odložili majoliko, se je oče župan popraskal za ušesom in izpregovoril: "Je že prav gospodje. Samo nekaj bi vprašal, če bi smel. Kaj pravite, ali bo še dolgo ta tepež in metež s Francozom? Če pojde tako, kakor je začelo, ne vem, če bo kazalo to pomlad orati."

"Što očeš, rat!" je odgovoril mlad poročnik.

Tedaj se je oglasil zunaj rog.

Vse je poslušnilo.

Alarm!

Kakor bi trenil, so bili konji iz hleva, častniki so se zavihteli v sedla,

vojaki so se v skednju oprtali, puške so zletele na ramena in ta hip je bila četa na dvorišču pripravljena za odhod.

"Kam, gospodje! Ali je Francoz že blizu?" je izpraševal oče župan in se je čudila družina.

Vojaki niso odgovarjali. Preden bi človek mislil, je bila vas prazna, dolga vrsta se je pomikala tiho, brez bobnanja po cesti, a ne proti Gorici, marveč proti Vipavi.

Oče župan je bil mnenja, da to ne kaže nič dobrega. In res ni kazalo nič dobrega, kajti tisto noč se je nadvojvoda Karol umaknil proti Kranjski pred generalom Muratom, ki je s svojimi četami prekoračil Sočo.

Dan pozneje je bila Vipavska dolina tiha, zapuščena, kakor bi bila izumrla.

Pooblačilo se je bilo, megla je legla na zemljo.

"Ne bo dobrega..." so govorili ljudje, skrivali denar, žito in vino, kamor so mogli, in zadelavali vrata v hrame in kašče.

Popoldne je prikrevsal berač Mrmolja v županovo hišo v Šemnasu.

"Bog daj dobro, oče župan in vsa družina!" je pozdravil in začel moliti.

"Kaj bi zdaj molil! Povej, ali kaj veš o voiski!" se je razjezil oče župan.

"Povem, povem... Od Gorice sem prišel... Tam se je že Francoz vgnezdil. Na lijaku jih je vse črno. Iz platna so si naredili kolibice, tam kuhaio in pečejo, šivajo hlače in čistijo puške in kanone. Vse polje jih je polno, kakor bi bili iz nebes padli. Strašen šum je, jezdec dirjajo naokrog, bobni ropotajo, muzika igra, ljudje pa govorijo čuden jezik, da ne veš, ali molijo ali kolnejo..."

"Kaj pa naši?" je vprašal župan.

"Vrag vedi, kakor daleč vede cesta - naših nobenega, kakor bi jih bil veter izpihal..."

"Čudno, čudno..." je majal župan z glavo.

"Lačen sem..." je vzdihnil berač.

"Mica, daj Mrmolji kaj jesti! Jaz se grem preobleči in potem poideva h gospodu župniku. Francoze bo treba sprejemati, da nam vasi ne zažgejo. Naš gospod je učen in mi bo vedel svetovati, ko se moja kmetska glava ne more zbrichtati..." je dejal župan in se odpravil v sobo.

Čez pol ure sta bila v župnišču in Mrmolja je pripovedoval na dolgo in široko, kar je vedel. Še več pa je lagal po beraški navadi.

"Kaj tedaj, gospod župnik?" je vprašal župan, ko je bil Mrmolja končal svojo zgodbo.

Učeni gospod Matija si je pogladil bele lase, vzal iz tobačnice ščip tobaka, kihnil parkrat in prav polagoma dejal: "Lepo domov idita in doma bodita... Francozi so ljudje kakor drugi!"

Tačas je pridirjal v vas že mal oddelek francoskih konjenikov.

Pred županovimi so se ustavili.

Tako nenadoma so privihrali, da mati županja niti ni utegnila zapreti vrat v dvorišče pred njimi.

Hlapec sta se skrila v seno, dekleta so jokale in zbežale v sobe, samo najmlajši županov sin, petnajstletni Jakob, je ostal na svojem mestu, na stolčku na ognjišču in jezno gledal na rdečehlačarje, ki so poskakali s konj in s sabljami v rokah obstopili mater.

Kričali so nad njo, vihteli sablje, kazali semintja - mati županja pa je trepetala od strahu.

"Kristus nebeški, kaj naj vam povem, ko besedice ne razumem!"

Dolgo so kričali, a slednjič uvideli, da vse skupaj nič ne pomaga. Vtaknili so sablje v nožnice, le eden se je mogočno razkoračil in zavpil: "Baba, hopsa!"

Županja ni vedela, kaj hoče in ga začudeno gledala.

"Hopsa, hopsa!" ji je tulil na uho in tolkel s sabljo od tla.

"Moj Bog, kako bom hopsa, ko sem že stara! je prosila."

"Hopsa!" je zarentačil Francoz in potegnil sabljo.

"Še ubijejo me ti neverniki, ki so tako na ženske, če ne zaplešem!" je zastokala županja, vdala se je v svojo usodo, prišla za oba roba predpasnika in se zavrtela pred vojaki tako nekako, kakor je videla plesati grajske gospodične v svoji mladosti, ko se je tudi sama rada zavrtela.

Francoze je na zlomil smeh in so se tako krohotali, da je odmevalo vse širno dvorišče.

Jakob v kotu pa je stisnil pesti, se potuhnil in zlezal skozi okno.

"Oče vam pokaže! Z gnojnimi vilami vas bomo, neverniki!"

Stekel je proti župnišču in že za prvim vogalom ugledal očeta in Mrmoljo.

V par trenutkih sta bila na dvorišču. Mati županja je vsa upehana jokala na klopi pred hišo, Francozi pa so rogovilili po veži in po dvorišču.

"Hopsa!" so vpili tudi nad županom, ko se je pokazal.

"Bogve, kaj hočejo?" se je obrnil k Mrmolji. "Sedaj pokaži, kaj znaš! Saj si pravil, da znaš vse jezike!"

"Samo tega ne znam..." se je otepal berač.

Francozi so pa kričali še huje svoj "hopsa", kazali na konje in hlev.

Slednjič se je beraču posvetilo.

"Oče župan, "hopsa" bo menda po francosko to kar po naše ovsa. Svoje mrhe bi najbrže radi nakrmili!"

Mrmolja je začel z vojaki lomiti neko čudno laščino in kmalu povedal županu: "Ovsa hočejo. Če ga imate pri hiši, dajte ga, ker drugače vse posekajo in postreljajo!"

"Ovsa nimam, sena pa!" je odgovoril župan, prijel Francoza, ki se je najbolj drl, za roko, ga vedel v hlev in mu pokazal seno. Ko je ta ponavljal še svoj "hopsa", je župan skomizgnil z rameni in z rokami pokazal, da ga nima.

No, Francozi so bili tudi s senom zadovoljni. Nehali so kričati, začeli nositi seno iz hleva in ga metati pred konje.

Majhen črnkast Francoz, nemara častnik, pa je ogledoval hišo, stopil iz dvorišča in se oziral pozorno po vasi.

Zlasti ga je zanimalo veliko kamenje, ki je bilo po koricah na strehah. Zdelo se mu je sumljivo, zato je potegnil berača za rokav, mu pokazal na streho in ga nekaj izpraševal.

Mrmolja ni razumel besedice, a zdelo se mu je, da ga vprašuje, čemu je kamenje na strehah.

"E - per burja..." se je odrezal na kratko.

Francoz je grdo pogledal berača, poklical vojaka, ki je znal za silo

laški, in začela sta Mrmoljo viti in izpraševati, da so mu lasje vstajali od strahu.

Mrmolja je trdil, da je kamenje zato na strehah, da burja korcev ne odnese. Francoz pa se je rotil, da je Burja avstrijski general, ki je ukazal zato naložiti kamenje po strehah, da bi ga kmetje metali na Francoze, ko pridejo v vas.

Mrmolja ni laščine mnogo razumel, francoščine pa nič, a videl je, da mu prede slaba. Francoza sta kričala nad njim in mu pretela s sabljo in hotela nekaj izvedeti, česar on ni vedel.

Slednjič je spoznal, da hočeta vedeti, odkod je burja.

"Sem od Čavna piha, na Colu jo pa delajo - burjo..." jima je slednjič povedal in pokazal po cesti.

Častnik je zadovoljno pokimal in se obrnil, Mrmolja pa so vzeli vojniki medse in tisti, ki je lomil laščino, mu je povedal, da jim bo moral pot kazati k burji.

"Ta bo lepa!" je vzdihnil berač in strah ga je začelo biti.

Tačas se je znočilo. Mrzla črna noč se je napravljalala in burja se je ponujala.

Z nočjo je prišel nov francoski oddelek v vas. Razstresel se je po vseh hišah, pri županovih so vojaki zasedli konje, berač je dobil svetilko v roke in zapovedali so mu, naj jim kaže pot.

"Kam pa moraš iti, Mrmolja?" ga je vprašal župan, ko mu je prižigal luč.

"Burjo me gonijo iskat, pašjeverci. Pot naj jim kažem. Pravijo, da je burja general, a ne veter, nedolžen veter..."

Počasi so odjezdili po cesti na vipavsko stran, pred njimi pa je krevsal berač s svetilko.

"Kako jim uidem, kako jim uidem?" je tuhtal, a nobena pametna misel mu ni hotela v glavo.

"Presneta burja, da mi delaš take sitnosti! Od Čavna piha, da me nos in ušesa bolé in jaz naj te iščem!" je mrmral in si povezoval klobuk na glavo, da bi mu ga burja ne odnesla.

In premišljeval je dalje.

— Zapeljem te pašjeverce, luč upihnem, tema je, pa naj me dobé, če me morejo. Seve, če me dobe - bom kmalu visel na veji in Bog naj bo milostljiv moji ubogi duši! -

Zmolil je očenaš za srečen konec in jo ubral po ozki stezi, da je mogel komaj posameznik za njim.

Francozi so ga ustavili, a Mrmolja jim je na roke pokazal, da je cesta seženj dolga, steza pa ped, ker jim ni mogel drugače dopovedati, da je steza bližnjica.

— Tam je most - je modroval berač dalje - širok most, kjer se križata steza in cesta. Steza je nerodna, in če bom urnih nog, me noben konj ne dohiti do mosta. Tam pustim pred mostom malho in klobuk, da me bodo iskali pod mostom in se zakasné. Jaz pa jo ubrišem skozi Osek v gore. Trnovski gozd je velik, ljudje tam gori dobri, se že skrivam in preživim...

In zmolil je še en očenaš in pospešil korake. Nenadoma je bila svetilka ugasla in razbita v kamenju ob stezi. Mrmolja pa jo je drobil že dober streljaj pred Francozi po stezi, ki jo je v temi poznal tako kakor podnevu.

Za njim kričanje in peketanje konj.

Prisopihal je do ceste, bežal do mosta, vrgel tam klobuk in malho v suhi potok pod mostom in odhittel po travnikih in njivah proti gorovju.

Daleč je že bil, ko se je ustavil, oddahnil in posluhnil. Čul je peketanje po cesti, drobna luč se je zasvetlikala tam doli, nenadoma se je zasvetilo in strel je počil.

"Glej jih, pod most streljajo!" se je zasmel berač. "Boga zahvali, Mrmolja, da ti je dal tako brihtno glavico, da nisi šel pod most, ampak si jo rajši popihal v gore!"

A ni še nehal tega premišljevanja, ko se je zasvetilo tam pod Gradcem, malim skalnatim gričem nad cesto, nato še enkrat in potem nešetokrat. Pok za pokom, iz grmovja nad cesto so žvižgale svinčenke na Francoze, ki so iskali svojega ubeglega kažipota.

"Glej, to so pa naši!" se je zaveselil berač. "Zdaj bodo Francozi mislili, da je tam Čaven in tam tudi general Burja. Le streljajte se, za moja ušesa niso te muhe!..."

Po cesti so dirjali Francozi nazaj proti Šempasu, Mrmolja pa je hvalil Boga za srečno rešitev in stopal zložno proti Oseku in goram.

ČAJ OB PETIH

Ob oglu palače, ki je stala dvajset korakov od hotela, kjer sem stanoval, je tudi tisti popoldne kakor vedno stal berač. Nosil je črne naočnike in se naslanjal na zid. Gotovo je bil slep.

Malo prej sem blizu stopnišča, ki je vodilo na most, srečal drugega takega človeka. Bil je mlad revček brez nog.

Dvesto korakov naprej, na koncu moje poti, deset korakov od Majersove palače, kamor sem bil namenjen, sem srečal razcapanca, ki je prodajal razglednice. Ponavadi je bil zmeraj tu.

Vsakemu izmed teh treh beračev, sem stisnil novčič v roko. Pri tem mi je vsakdo izrekel besedo, zaradi katere sem se vsakokrat potipal po hlačnem ženu, da bi se prepričal, če imam s seboj svojo pištolo.

Ura je bila skoraj pet popoldne. Ura za popoldanski čaj. V Majersovi palači me je pričakovala sladka grofica Sonja s svojimi klepetavimi prijateljicami in z nekaj gospodi, ki so ob tej uri zahajali k njej na čaj.

Tisti njen salon, kamor sem zahajal že mesec dni in kjer sem prebil vsak dan nekaj ur, je bil zelo razkošen. Ure, ki sem jih preklepetal v njem, so bile karseda prijetne.

Takrat mi je bilo ime Peter Chiad in na moji posetnici se je blesketala peterokraka plemiška kronica.

Sprejeli so me zelo ljubeznjivo kakor zmeraj. V salonu je bila grofica Sonja s svojimi običajnimi štirimi prijateljicami. Med moškimi pa je bil nekdo nov: neznan gospod, star kakih 40 let, prijaznega videza, zlikan in zglažen. Predstavili so mi ga kot Charlesa Hearsona, polkovnika ameriške vojske.

Kdo ve, kako je pogovor nanese na dragulje. Polkovnik mi je pomolil pred oči desnico, da bi mi pokazal krasen rubin, ki je lesketal na njegovem prstancu. Pri tem sem zapazil, da mu manjka ves tretji členek na kazalcu desne roke.

Ko sem zagledal to pohabo, se mi je v spominu pri prči obudil prizor pred petimi meseci, ko smo med mogočnimi vrati blagajne - v nekem našem konzulatu - našli kosec mesa. Držal se ga je skrbno negovan, zglajen in osvetljen noht...

Pogovor je bil zabaven kot ponavadi. Ko smo prenehali z dragulji, smo žlobudrali o konjskih dirkah. Četudi sem z vsem zanimanjem posegal v razgovor, so se mi po glavi podile čisto drugačne misli: kos krvavega prsta v blagajni, kužne bolezni med konji naše armade, napad na našega kurirja, ki je potoval v Lisbono...

V salonu so mnogo kadili in zrak je bil precej zadušljiv. Zaradi tega sem stopil za trenotek k odprtemu oknu, da se naužijem svežega zraku.

Bližala se je sedma ura; čas slovesa. Prav, ko sem se grofici priklonil, sem začutil, da mi je nekaj mrzlega pritisnilo na tilnik. Bil je "polkovnik", ki je nastavil od zadaj pištolo. Trije gospodje, ki so bili v družbi, so mi zastavili vrata. Grofica in dame so kar obstrmele...

Moj položaj ni bil ravno rožnat, težko, da bi živ mogel od ondod.

Prav tisti trenotek sem zaslišal šum, ki je prihajal iz sosednih sob. Le hip nato je v salon vdrlo šest stražnikov s samokresi v rokah. Soba je imela ena sama vrata, okna pa so bila previsoka, da bi kdo tvegala skok. Zaradi tega se je morala družba vdati.

Skrivnostni polkovnik je bil sicer močno presenečen, a četudi so ga zasačili s samokresom v roki, je vendar živo ugovarjal proti taki samovoljni kršitvi osebne svobode in proti temu, da so ga takole prijeli. Toda brž se je pomiril in strahovito pobledele, ko je videl, da mi je nekdo od stražnikov izročil debel sveženj listin.

"Kje ste vzeli te papirje?" je zarjovel "Amerikanec" ter se otepal stražnikov.

"V vašem hotelu in v vašem kovčegu", sem odgovoril z nasmehom. "Morda ste začudeni nad tem, kako smo zvedeli za vaš naslov? Kaj bi ne bili, saj ste komaj pred nekaj urami dopotovali. Sami pa ste mi povedali naslov, ko ste se mi pred dvema urama predstavili. Nič lažjega torej kakor poiskati človeka na naznačenem naslovu. Res je, da se nisem umaknil iz sobe, dragi polkovnik. Zato pa sem brzojavil... Zdaj, ko gotovo veste, kai vas čaka, vam lahko razložim tole majhno poklicno skrivnost..."

V sobi je bilo zelo vroče, zaradi tega sem stopil k oknu. Izobražen človek zna nekaj jezikov, nekateri znajo celo take jezike, ki jih nihče ne govori in nihče tudi ne piše. To je malo čuden jezik - mutcev. Zadostuje, da pomolite eno samo roko za dobro minuto skozi okno, pa je. Za vaše ime je treba samo nekaj malega znakov. Moj človek, ki je postopal dvesto metrov od tu, je s pomočjo daljnogleda bral tisto, kar mu je pripovedovala moja roka z znamenji, ki jih uporabljajo gluhonemi. Zvedel je torej za vaše ime, poiskal hotel, napravil preiskavo in prišel semkaj v prijetni družbi stražnikov. Čisto preprosta zadeva, kaj ne?"

Tako smo prijeli prav vse članke "škrlatne tolpe", ene najbolj delavnih

in najbolj prebrisanih skupin nemške špijonaže.

Lov je bil težaven in naporen. Marsikaj smo sumili, ali često so nam manjkali dokazi. Zmeraj se nam je poglavar tolpe "polkovnik" izmuznil. Poznali smo sicer njegovo neizbrisljivo znamenje - odtrgani prst, ali pred oči ga nismo dobili.

Strašno potrpežljivi smo morali biti, pri tem so nam pomagali tisti trije berači, agentje naše vohovske službe - ki so nadzorovali okolico Majersove palače. Miš je končno vendarle zašla v past...

Prav bi bilo, da bi tudi še razložil, kako se je mogel polkovniku zbuditi pravilen sum, da mi je naperil samokres v tilnik. Za to ni bilo treba posebnih sposobnosti. Prefriganec je poznal skoraj vse agente naše vohovske službe - in tudi verjetno vse tri berače... Vsaj zdi se mi tako. Vprašati ga nisem utegnil, zakaj dva dni potem, ko smo ga prijeli, je izpustil svojo mračno nemško dušo na strelišču neke angleške trdnjave...

V JEČI

(Armenska povest. Poslovenil Š.)

Polnoč je bila. V ječi je vladala moreča tišina. Dolgočasno, neprenehoma so odmevali enakomerni stražnikovi koraki. Majhne okrogle luknje so se izobličevale iz polteme, v katero je bil zavit prostor pred ječami. Stražnik se je od časa do časa plašno ozrl na te okrogle luknje, kakor da vidi v njih vase strmeče oči smrti. Le v ječarjevi sobi je bila luč. Tam sta si sedela ob mizi nasproti dva moža in zrla na pred seboj razgrnjeni list papirja. Bila sta ječar in njegov pomočnik. S svinčnikom sta znamenjala na papirju imena tistih jetnikov, ki imajo priti jutri pred sodišče.

Ržržrž, ržržrž...

"O, zopet," je zavpil ječar in vrgel svinčnik iz roke.

"Kaj je to?" je vprašal tovariš.

"Neki nov jetnik, ki me s svojim rožljanjem z verigo že par dni muči."

"Čemu dela tak nemir?"

"Kaj jaz vem! Neprestano se premika umazani zlodej v svoji pasji kajbi, trudi se, da bi okrog hodil, in mi ne da miru. Vrag vzemi to službo," in udaril je s pestjo trdo ob mizo; "toliko let sem že tu in še se nisem navadil na ta peklenski glas."

Ržržrž, ržržrž...

Zopet je zadonel zoprni ropot, sedaj glasneje in določneje.

"Ne prenesem!" je zatulil ječar. "Ne morem poslušati, če zadoni ta glas. Včeraj ponoči nisem zatisnil očesa zaradi tega prokletega rožljanja."

Pomočnik se je jel smejati.

"Zakaj se smeješ?"

"Zakaj se smejem? Kuhana kokoš bi se tudi smejala, če ji poveš, da

volk trepetaj, ko ovca mekeče. Čemu torej tvoja jeza in tvoj nemir? Ukroti ga, da bo utihnil."

"Ukrotim naj ga, da bo utihnil, to je lahko reči. Toda kako ga pripraviti do tega, da umolkne?"

"Zapovej, da naj spi."

"Toda če ne spi?"

"Pa ga uspavaj. Ali ni nobenega sredstva? Čemu je vendar to tukaj?"

- Pomočnik je iztegnil roko proti močnim vrvicam z železnimi krogli na koncu, ki so visele na steni. Pred kratkim šele je dobil svoje mesto. Zločinska gorečnost po uprizarjanju grozodejstev mu je sijala iz oči.

Ržržrž, ržržrž... se je zopet zaslišalo grozo vzbujajoče rožljanje zarjavelega železa. Ječar je to pot nekoliko pomišljal. Ugriznil se je v ustnice in jezno odšel ven. Krenil je proti vratom celice, odkoder se je razlegal glas, oddelal malo odprtino v vratih in kričal:

"He, vražji pes, zakaj ne miruješ?"

"Saj vendar ničesar ne delam," se je odznotraj oglasilo.

"Zakaj neprestano rožljaš?"

"Verige, ki ste mi jih nadedli, zadevajo druga ob drugo."

"Zakaj se premikaš, da rožljajo?"

"Kaj pa naj vendar počnem?"

"Spi, spi! ti pravim, če ne..." - Ječar je molčal.

Spi, to je lahko reči - je mislil jetnik. Toda ali more spati nesrečni borilec za svobodo, ki se živ pogreza v temni grob, preden je prepričan, da so se z njim vred za večno pogreznile v isti grob stoletne bolečine, rane, solze in vzdih njegove usužnjene domovine?

Hajdukove (junaki, ki so se posamič in v tolpah upirali turškim nasilnikom) prsi so bile vulkan, njegova glava morje misli, ječa tesna, verige težke. Toda njih rožljanje je pelo groznemu nasilstvu strašno pesem zmagoslavja, ki je odmevala pod temi kamenitimi, temnimi oboki od početka sveta, kjer se je vila in vpila svoboda, prepuščajoč neumrljivemu duhu vsemirja, da oznanja njene odrešilne nauke svetu.

Tak je bil jetnik in ni spal.

Ječar je odšel, jetnik pa je trenutek postal, razmišljal in potem se je zopet gibal. Ječa je bila pretesna, da bi mogel hoditi sem in tja. Trudil pa se je, da bi vsaj ob steni mogel delati kratke, čisto kratke korake... In verige so zarožljale in motile temo. Ržržrž, ržržrž...

"Ali je ta ničvrednež že delj časa tu?" je vprašal pomočnik ječarja, ko je zopet vstopil.

"Pred tremi dnevi so ga zasačili v Toprag-Gale. Slab človek je, spati ne more. Mislim namreč, da v tem tiči zelo veliko; toda nihče ne ve, kdo in odkod je."

"Torej jih bo kmalu dosegel?"

"Vislice? Seveda, če bo obsodba potrjena. Toda kakšen človek je to!..."

Molčala sta. Tvarina ni bila primerna za razgovor. O zločinih ne govorimo veliko; zdi se, da je človeka pred lastnimi besedami groza; toliko več pa o tem mislimo.

Molk je pretrgalo novo rožljanje verige.

"Počakaj, da se zdani, zlodej," je mrmral ječar, "počakaj!"

Pomočnik je vstal, želel "lahko noč" in odšel.

V ječi je bila zopet tišina, ki pa jo je še dolgo motilo semtertja se oglašajoče, grozno rožljanje verige. - Ržržrž, ržržrž...

Zdaniilo se je. Bil je čas, ko so jetnikom razdeljevali zajutrek.

"Sedaj boš večno spal," je mrmral ječar, ki je krenil s polno skledo jedi proti celici nemirnega jetnika. Odprl je vrata, stopil notri in postavil umazano tekočino na tla.

Jetnik je še spal; zato je zopet previdno odšel. Zaprl je vrata, toda ni šel proč, oziroma - pravilneje - ni mogel iti proč. Nedoločen, toda močan občutek ga je priklenil na mesto. Prislonil je svoje oko na luknjo v vratih in strmel v celico, ne da bi se mogel odstraniti. Jetnikova zunanost je bila lepa in vzvišena. - Njegovo izrazito, široko telo je bilo jasno in veličastno, kakor misli, ki so se zdaj skrivale; njegov obraz, poln moči, je obdajala gosta, široka brada, ki je padala na mogočno dihajoče prsi. V celi podobni je tičalo nekaj, kar je v ječarju vzbudilo čustvo, da je podlegel. Kakor nekaj svet strah se je vzbudilo nekaj v njegovem srcu. Skušal je zatreti v sebi čustvo, ki ga dosedaj niti slutil ni. Ne, ne, ni ga pomilovalo... Sedaj bo počasi vstal, približal se bo jedi, eno, dve žlici bo zajel... in strup bo učinkoval. Potem ne bo več dalje spal, naj le spi... Tako je mislil ječar, ko je gledal spečega mladega moža. Toda zakaj je obstal, zakaj ni šel proč? - Tega sam ni vedel in tudi ni hotel razmišljati o tem; skušal si je celo prigoovarjati, da je obstal, da bi se naslajal ob pogledu na smrt, zvijanje in vzdihne svoje žrtve.

Varal se je.

Jetnik se je premaknil; zmel si je oči, se vzravnaval in pogledal naokrog. Čudno! Ječar je začel drgetati, kolena so mu klecala. Torej je bil pogum - naslajati se ob zločinu - laž! Toda ali jih ni že veliko zastrupil? Jetnik je vstal, verige so zopet zarožljale, toda ječar se ni razjezil. - Groza ga je obšla. Zakaj? Danes je prvič z lastno roko zastrupil človeka. Prejšnji zločini so se vršili le na njegovo povelje.

Jetnik se je bližal skodeli. Ječar je zasledoval sleherni kretnjo. Noge so mu omahovale, naslonil se je na vrata, da ne pade. Čisto mirno je vzela žrtev žlico v roke, kakor da opravlja čisto navadno delo. Ječar je komaj še zadržal pogled. Hotel je proč, toda ni mogel. Grlo mu je začelo postajati suho... Kaj je vendar storil njemu, ječarju, ta veličastni, dobri mož? Ta krasna postava, čudovite, plameneče oči, vse to mlado življenje, s čim je zaslužilo, da ga žrtvuje velikemu zločinu? Zakaj je hotel storiti konec temu življenju, in na najpodlejši način, s strupom?...

Jetnik je slutil boj, ki se je odigral v ječarju, slutil njegove vzroke. Zajel je z žlico jed in jo nesel v usta, ko so se z ropotom odprla vrata in je planil notri ječar, zagrabil ga za roko in zakričal: "Počakaj, počakaj!"

Njegov obraz je bil grozen. Jetnik je začuden pogledal moža.

"Počakaj!" je zopet zavpil ječar. Hropel je, zdelo se mu je, da se zaduši, sapa mu je zastajala. "Ne morem, počakaj, rožljaj z verigami, kolikor hočeš, večno naj rožljajo, toda ne jej tega!... Jaz vendar ne morem..." Iztrgal mu je skodelo in žlico, stekel naglo ven in vrata za seboj zaklenil.

Jetnik ga je razumel. Lahen nasmeh mu je seval z obraza, kakor žalo-

sten odsev večerne zarje. Vesel je bil - Pod kamenitim obokom - v zaporu, v zarjavelih okovih je bil on - zmagovalec...

2.

Minuli so dnevi in tedni. Podnevi je bilo. Ržržrž, ržržrž... Bilo je isto rožljanje verig, ki je to pot izdonevalo po cestah mesta A. - Skozi presledke v vrstah svetlikajočih se bajonetov se je prikazal včasih blede obraz. Isti jetnik je bil, ki so ga danes peljali pred sodišče. Ržržrž, ržržrž... Tudi ob belem dnevu je bilo to rožljanje strašno. Vrata so skrbno zaklepali, okna hitro zastirali. Bil je grozni klic cele dežele, ki je vzdihujoč donel po cestah, da so se ljudje vsi prestrašeni zavijali.

Sodba je. Veliko jih je tam... Sodnik, preiskovavec, pisarji in drugi. Tam sta tudi ječar in njegov pomočnik.

"Jaz nisem storil, jaz nisem kriv, vi veste," je mrmral ječar sam pri sebi. Sodnik se obrne do zatoženca.

"Ti si A. iz A.?"

"Ne, nisem iz A."

"K. je tvoj prijatelj?"

"Ne poznam ga."

"Si li umoril G.?"

"Da, moj sovražnik je bil."

"Ti si spravil v S. orožje?"

"Ne, nisem ga spravil."

Ječarjev pomočnik, ki je dotlej neprestano opazoval zatoženca, se je sedaj približal sodniku in mu zašepal nekaj na uho. Ko mu je ta prikimal, je stopil k obtožencu in se postavil predenj, blizu, čisto blizu.

V sodni dvorani je bilo tiho. Vsi so pričakovali nekaj nenavadnega in celo groznega, in pogledi vseh so se uprli na oba moža, ki sta si stala nasproti iz obličja v obličje in se gledala, kakor sovražnika, polna dolgotrne maščevalnosti. Nista bila dva obraza, le štiri oči, ali bolje, štirje plameni, ki bi bili najraje švignili iz svojih globin, da požgo nasprotnika.

Gledalce je začela obhajati groza. Moralo se je zgoditi nekaj, kar je bilo silno nenavadno, silno grozno.

Nasprotnika sta še vedno strmela drug v drugega. Njune oči niso mežikale, njune stisnjene ustnice niso genile, trepalnice niso trenile, glas ni zadonel, beseda ni padla. Le hropla sta in gledala, gledala in hropla, eden v okovih in verigah, toda ponosen in prevzet od svete jeze, drugi v kroju turškega uradnika in v službi proti zločinu, in vendar zmeden, trepetajoč... Tu se je vršila resnična sodba, ki je z žarečim železom izžigala vest.

Hipoma je stopil jetnik nazaj, verige so se oglasile, in je s takim studom obrnil svoj obraz proč od svojega nasprotnika, da ga je spreletel mrz in je komaj še mogel jecljati: "Jaz... jaz... te poznam, ti si A..." "Da..." je zamrmral zatoženec, "ti si bil moj 'prijatelj'."

Prijatelj!... To je bilo grozno. Beseda je postala postava, in v grozni potvari se je dvignila pred pomočnikom. - Sedaj se je videl v vsej svoji resničnosti, videl se je in bal se je svoje lastne podobe. Koliko krvi je prodal za te svetle gumb! Nehote je prijel za gumb. Bil je mrzel, odmek-

nil je roko. Koliko let se je neprestano s tem v verige vklenjenim junakom izdajal za pristaša "ideje", koliko jih je s kačjo zvijačo varal - toda sedaj!... Doteknil se je svojega meča, zopet je umaknil roko in nehote je pogledal na težke verige svojega nekdanjega prijatelja. Kaj je bilo bolje, meč turškega uradnika ali zarjavele verige mučenca za svobodo in domovino? To vprašanje, ki je mislil, da je že davno rešeno, se mu danes znova vsiljuje. Zakaj? Kdo more premeriti temno globino človeškega srca, kjer poleg zločina često spi tisoč in ena uganka.

Zopet noč, temna noč. Pod črnim nebom je bučal skozi resno, samotno temo nemiren veter.

Pomočnik je šel po ječi, ječar ga je klical. Njegova hoja ni imela prožnosti prejšnjih dni. Tema tudi ni bila prijetna, veter tudi ne, nič ni bilo zunaj prijetno. Mislil je na stvari, na katere bi ne bil mislil. Kako se je trudil, da bi se skrila danes zjutraj, ko je stopil A. pod vislice; ni se mogel. Zdelo se je, da je posebno njega iskal. Našel ga je in ga pogledal, prav tako kot v sodnji - s studom. Zdelo se je, da je hotel pred svojo smrtjo vekomaj vtisniti na čelo tisti strašni zastrupljajoči pogled, v katerem se je strdila kri. Tu, v temi, sta bili dve svetlikajoči točki - oči... Obstal je, motvoz misli se mu je pretrgal, spomnil se je "prijateljevih" oči. Pravitako velike, razprte so bile. Strah ga je bilo. Ali naj gre dalje?... Pomislil je za hip in zaprl oči. Ko jih je odprl, sta bili svetli točki še vedno tu, le še večji, bolj prežeči... Obupno se je zaletel proti njima. Oči so izginile. Maček je bil in je zbežal. Smehljaj se je svoji bojazljivosti, pa je vendar hitreje dalje stopal.

Končno je bil na dvorišču ječe. Ozrl se je na ono stran, kjer se je danes zjutraj izvršila obsodba. Bil je prepričan, da je truplo že pokopano in da je že vsega konec. Toda... odrevenel je in obstal - še se je truplo v temi svetlikalo in vsakikrat, kadar je veter močneje potegnil, je tramovje vešal težko, otožno zaškripalo, kakor da toži žalujoča nevesta za svojim ljubljencem, ali kakor da nesrečnica zdihuje nad težko bedo. In veter je nesel ta klic dalje, da ga oznani svetlu. Pot je peljala pod vešali. Pomočnik je tekel, ne da bi se ozrl navzgor, toda čim bliže vešal je bil, tem težji so postajali koraki. Veter ne pusti, je mislil. Bil je prisiljen iti počasi, ne da bi mogel pogled od vešal obrniti. Stara groza je zopet spretavala njegovo telo. Končno je vendar trepetajoč pri ječarju vstopil. Tu je bilo bolje; vsaj živ človek je bil tu. Ječar se ni ozrl, bil je zamišljen in oba sta molčala.

"Sedaj si vendar miren," je rekel pomočnik, da bi pretrgal ta mučni molk. "Tudi glasu ni več slišati."

"Toda vendar, ali ne slišiš? Poslušni!" Od zunaj se je zaslišalo z bučanjem viharja pomešano škripanje tramovja, žalostno, enolično, kakor uspavanka velikanov nad vedno spečimi junaki.

"Zakaj ga nisi dal pokopati?"

"Prav zato sem te poklical. Jutri ga moraš pokopati, njegov prijatelj si bil."

Pomočnik je molčal. Bilo je smrtno-žaljivo namigavanje. In zopet...

"Jaz ga nisem zastrupil," je mrmal ječar in hotel nadaljevati, toda hipoma je umolknil.

Jokal vendar ne bo, je mislil pomočnik in se prestrašil. Ječar je povetil glavo; senca mu je padla na oči. Počasi se je dvignil z mesta, vzcl je luč in jo drgetajoč bližal ječarjevemu obrazu. Ječar je jezno dvignil glavo, iztrgal svetilko pomočniku iz rok, jo treščil ob tla in jo razbil v koščke, vmes pa zavpil: "Izdajavec, tvoj prijatelj je bil!"

Tema je objela sobo. Iz vsakega kota pa se je svetilo nebroj svetlih oči, ki so postajale večje in večje... Grozno je bilo, moral je ven. Pomočnik ni našel vrat. Kolikokrat se je obrnil! Končno je s težavo, izmučen in poten, našel vrata in previdno pomolil glavo ven.

Zunaj ni bilo nič manj strašno. Tema in veter, in vešala so tožila dalje s svojim enoličnim škripanjem in ječanjem, osteklenele oči so lahko mežikale, kakor da sočuvstvujejo, in truplo se je gugalo v zraku. Kam naj gre? Sklenil je, da zopet teče nazaj tja, toda komaj je naredil par korakov, je dvignil pogled. - Pred njim v temi se je svetilo dvojé krvavih, izbuljenih oči. Njegova kolena so se šibila... Trepetajoč se je vrnil proti ječarjevim vratom.

"Izdajavec," je zopet zamrmral ječar. Ves svet je govoril skozi ta, edina usta. Pomočnik se je obrnil in sedaj je tekcl z vso silo.

Veter ga pa ni pustil naprej, in obstal je prav pod vislicami. Pot ga je oblival, tresel se je in zobje so mu šklepetali. Potem je pogledal gori. - To pot se mu je zdelo, da truplo ni jezno. Oči so gledale nanj in nalahno mežikale, kakor da sočustvujejo, in ustnice so tiho šepetale: "Prijatelj, prijatelj, prijatelj..." Namesto te besede bi bil raje slišal nad svojo glavo srd treskajočega, smrtonosnega bliska... Kam naj ubeži, da se reši? Noge so mu odpovedale službo. Naslonil se je na tram pri vislicah in zrl v tja in sem se gugajoče truplo, dolgo, dolgo, in poslušal je otožno žalujoče škripanje vešal.

Spomnil se je vsega... Nad njegovo glavo se zibajoče truplo je bil njegov prijatelj. Kje pa je bil sam in kako globoko se je pogreznil? Jokati je hotel, toda ni bilo polajševalne solze, dočim so se mu hotele prsi razpočiti in ga je peklo v njih kakor ogenj. Tesneje in tesneje se je stiskal k tramu, ki se je majal; svoje prsi je drgnil ob njem, da bi udušil notranji plamen... zastonj!

Dolgo se je vil v temi in samoti, kakor ranjena kača. Naenkrat je izpustil tram in se zgrabil za glavo. Potem je vzel z mrzlično kretnjo lestvico, jo je prislonil, stopil navzgor in odrezal vrv. Truplo je padlo na tla, in hitro je vrgel isto vrv krog lastnega vratu in se je zazibal v zraku... Z žvižgom vetra se je pomešalo par hropečih glasov - in vse je minulo.

Obne trupli sta se gledali z ledenimi očmi, eno odzgoraj, drugo odspodaj, in v temi si lahko slišal ječarjevo vzdihovanje.

Duh svobode pa je šel mimo obeh mrličev; enemu se je nasmehnil, drugega pa je mračno pogledal.

IGRAVEC

(Marin Miha)

Kot prostovoljec sem se bil udeležil osvobodilnih bojev na Koroškem. Umevno, da me je pozneje v dno duše pretresel nesrečni izid koroškega plebiscita. Nisem si mogel razložiti, kaj je pač prišlo nad naše ljudi in jih nagnilo do glasovanja, s katerim so si sami zapisali narodno smrt... Pretreslo mi je živce. Ko sem nekoč tožil svojo bol prijatelju-zdravniku, mi je ta svetoval, naj enkrat sam grem na koroško mejo in tam osebno z ljudmi občujem, da vidim kako in kaj. To, kar bom videl in zvedel - pa naj si bo že veselo ali žalostno - je rekel, mi bo živčni pritisk nekako sprostilo, da bom vsaj živeti mogel v miru. Ko bom razumel, je rekel, bom tudi lažje prenašal. In res: prav s tem zdravnikom prijateljem sva si vzela dopust in se podala na pot proti Koroški.

Ta Koroška! Zemlja sicer izgubljena, a jedro ljudstva še vedno naše! Naše kot poprej! Naše po božjih in človeških pravicah, a vendar -! Je pač bila tu prevara in pritisk! In kdo bo dognal, kje so meje trenutnega razpoloženja, sugestije, agitacije... Ko sva s prijateljem prehodila tisti sporni pas podolgem in še nekaj počez, sva se nekega dne proti večeru trudna na duši in telesu zatekla v gostilno, ki je stala sredi čedne vasi in nosila na čelu ime Hotel. Ali je bil "hotel" nemški ali slovenski se na čelu hiše ni poznalo; pač pa sva po par besedah pogovora spoznala, da je lastnik gostilne oboje to dvojje. Slovenec po rodu, a Nemcem "prijazen"... Da, da! In kdò ne ve, kakšen vpliv ima baš gostilničar ob meji!

Gostilniška soba je bila nekam temačna in zaduhla. Morda se mi je le zdelo tako, ker moje notranje razpoloženje ni bilo ugodno. Zato pa tudi moja beseda, ko sem naročal okrepcilo, menda ni zvenela posebno prikupljivo.

"Kaj imate?"

"Kaj mrzlega, gospoda. Oprostita gospoda, popoldne je."

"Res je popoldne, a golaž se bo menda dobil?"

"Oprostita gospoda: ne!"

"Juha še manj! Kaj pa salama?"

"Oprostita gospoda; ne. Pač pa domača klobasa. Mrzla seveda."

"Prinesite!"

Ob klobasi in pivu nama je samima bilo mrzlo in že sva preudarjala, ali ne bi stopila še uro hoda po cesti, do tam, kjer je karta kazala križišče in večji kraj. Tam naj bi prenočila; drugo jutro pa bi se po najbližji poti podal v domovino. Ko preudarjava, zapaketajo zunaj na cesti konjska kopita in mimo okna švigne lepa kočija. Pred njo sta bila vprežena dva mlada vranca, ki jih je vodil gosposki človek, še mlad in inteligentnega obraza.

"Kdo je to?" sem prašal gostilničarja.

"To? Graščak iz bližnje graščine. Pravzaprav ni to graščina, gradič

bi rekel. Lepa, večja vila. On je lastnik. Bivši častnik.

"Oženjen?"

"Da. In dvoje otrok ima. Slovenec je."

"Daleč od tu?"

"Pičlo uro hoda."

"Prijatelj, plačajva in pojdiva!" sem rekel in segel v žep. Hipoma mi je prišel sklep: K graščaku v obisk in prositi ga prenočišča. Tovariš me je nekam čudno gledal, kot bi hotel prašati: "K tujemu človeku! In kar tako?!"

"Nič me ne glej, prijatelj! Saj me poznaš, da nagibam k izvanrednostim. Današnja izvanrednost bo ta, da obiščeva graščaka, se mu predstaviva in poprosiva za prenočišče. Bivši častnik je, torej nekak kolega..."

Predno je mogel prijatelj odgovoriti, je že izpregovoril gostilničar:

"To vama zelo odsvetujem, gospoda."

"Zakaj?"

"Hm. Ljudje govore to in ono. Res je bil častnik, a je moral službo kvitirati. Veste: moral jo je."

"In zakaj jo je moral?" sem jezno silil. Sumil sem, da mu je, sebičnežu, za to, da ostaneva in prenočiva pri njem.

"Pravijo, da zavoljo nekega zločina."

"Častnik? In zločin?"

"Na svetu je vse mogoče, gospoda. In tudi njegova žena je hči zločinca."

"Kaj? Kdo pravi? Ali imate dokaze?" sem se razvnel. V mislih sem bil odločno na strani bivšega častnika; ker slab človek ne more biti tak, ki renegatje slabo o njem govore -, sem si mislil.

"Govorim to, kar ljudje govore. In saj veste 'ljudski glas, božji glas...'"

"Tako -? Ljudski glas! Tak glas, kot je bil ob vašem zloglasnem plebiscitu menda?"

"Oprostita gospoda; saj nisem nič rekel."

Gostilničar se je priklonil in hotel iti.

"Plačati!"

"Prosim, prosim, gospoda."

Plačala sva in šla. V dobri pol uri sva že stala pred vrati parka, v čigar ozadju se je belila vila, gradič. V parku smo se sestali z gospodarjem, ki sta mu ob strani skakljali dve ljubki deklici, ena morda deset, druga sedem let stari. Seveda je bil vesel, ko sva mu povedala da sva Slovenca, ki sva prišla takorekoč plakat na koroški grob.

"Res je," je rekel. "Žalostna stvar! Toda notranja zavest se ne zbije kar z enim glasovanjem. Še je mnogo pristnega duha tostran in onstran pasu. In nekako vesel sem, da sem takorekoč med tistimi izvoljenimi, ki nam bo naloga, da prožimo prijateljsko roko onim tja, preko umetne meje, da bodo vztrajali do dneva, ki pride... Toda, gospoda, vidva sta moja gosta nocoj, to se razume."

Preživeli smo prijeten večer v medsebojnem kramljanju. Med pogovor sta se neprisiljeno mešali obe hčerki, s svojim čebljanjem in nedolžnimi domisleki. Le to je bilo čudno, da žene ni bilo na izpregled.

"Oprostita," je tako vmes pripomnil gospod M. enkrat med pogovorom, "moja soproga je zadržana, da vaju ne more pozdraviti. Je doma, a je

jutri zanjo dan žalostnega spomina. Obletnica smrti očetove... In ob takih dneh je že na predvečer nekam zbegana in jo muči glavobol... Sicer pa - po večerji bom šel in jo morebiti pregovoril, da se nam pokaže vsaj za trenotek, Milica, pojdi in obvesti mamo, da jo bomo po večerji prosili, da pride nekoliko k nam."

"Da, da, mora priti k nam! Pojdi še ti Tonica, da ji poveva."

In sta odskakljali Milica in Tonica v zgornje nadstropje.

Ta hip mi je prišlo živo na mar, kar nama je malo poprej pravil gostilničar. Mnogo bi bil dal, da bi mogel zvedeti čisto resnico, in to še posebno zato, ker se mi je značaj gospoda M. tako prikupil in mi je nekaj reklo, da ne more biti res, kar je gostilničar trdil. - Med nadaljnim pogovorom so mi oči obstale na povečani sliki, ki je visela na nasprotni steni in predstavljala gospoda M., mlajšega seveda, v avstrijski častniški uniformi in z zaslužnim križcem na prsih.

"Kje ste si zaslužili odlikovanje, gospod M.? Vi ste bili častnik? Oprostite, da me to zanima, ker tudi jaz sem bil častnik v avstrijski vojski."

"O, prosim! Bil sem podporočnik. V začetku vojske sem bil na fronti ob Pijavi. Tam sem prišel do odlikovanja."

"In zakaj ste pozneje dali slovo vojaški suknji? Ali niste hoteli nadaljevati v jugoslovanski vojski, kar ste v avstrijski tako častno začeli?"

"Zgubil sem veselje," je rekel nekam nakratko. In kot da se hoče opravičiti, je dostavil: "Mislim, da se tudi v civilu lahko marsikaj naredi v prid domovini."

"To je res," sem mu pritrdil, "zlasti na tako-le izpostavljenih postojankah, kot je vaša tukaj."

Za tem je nastal kratek molk. Gospod M. se je zamislil v daljavo in si zdajpazdaj z roko pogladil lase s čela.

"Gospoda," je začel, ko da se je prebudil iz sanj, "gospoda, jaz vaju smatram za prijatelja in za uvidevna človeka, čeprav se poznamo šele par ur. Jaz vama bom povedal zgodbo o svojem vojaškem odlikovanju. Neko notranjo potrebo čutim za to zlasti nočoj, ko me juteršnji žalni dan dela nekam otožnega... Ob takih prilikah je človek vesel, ako ima koga, ki mu more povedati tudi kaj, kar sega globokeje ko navadni pogovor o vremenu, o politiki in temu podobnem. Ali me hočeta poslušati, prijatelja?"

"Seveda, seveda! Prosiva!" sva zaprosila. Prižgali smo si novih cigar in primaknili stole bližje. To se ve, da sva pozorno sledila vsaki besedi zgodbe.

Zapomnil sem si takorekoč vsako besedo, zato zgodbo podam kar z besedami pripovedovalca samega:

Bilo je v času najhujših bojev na italijanski fronti. Jaz sem bil dobil nalogo, naj vodim oddelek 400 mož iz Ljubljane preko Gorice v vojne zakope. Vojni bančni komisarijat v Ljubljani mi je izplačal delno svoto prevoznih stroškov, a mi dal pismeno potrdilo in nakazilo za nadaljnih 5000 kron, ki se mi bodo izplačale pri banki vojnega komisarijata v Gorici. Kot mlad podporočnik sem bil vesel in ponosen na zaupanje, ki mi ga je pokazala moja nadrejena vojaška oblast. Seveda sem sklenil, da se hočem zaupanja hvaležnega izkazati z neomajno zvestobo in hra-

brostjo na postojanki, kjerkoli že bom.

Prvotna svota je bila do Gorice domalega porabljena, zato je bila v Gorici moja prva pot na označeno mi banko, da dvignem denar. Par dni je moj oddelek imel ostati v Gorici, potem pa -, no kamorkoli že.

Na banki sem predložil poverilne listine prvemu uradniku, ki je bil najbližji vratom. Ta je potrdil, da je stvar v redu in mi pokazal k blagajniku, kjer se mi bo svota izplačala. Kot blagajnik je bil nastavljen višji računski svetnik, vpokojeni major, star, a še dovolj trden mož z dolgo, sivo brado, gospod K. Tako dobro in jasno se spominjam vseh podrobnosti, ko da se je vse to vršilo včeraj pred mojimi očmi. Posebno se mi je vtisnila v spomin mala sobica, ki je bila ločena od drugih pisarniških prostorov, in pa velika železna blagajna, ki je stala v kotu pri oknu. Mož blagajnik je bil, se mi je zdelo, kakor vraščen v te prostore, koder je dišalo vse po tinti in šumelo po papirju in tiskovinah. Obraz mu je bil mrk, resen, poln gub. Koža je bila nekam usnjate barve, kot postanejo sivi stari folijanti, ki leže leta in leta lepo rejeni po uradnih policah, in jih plast prahu leto za leto bolj odmakne sočasju... Oči moževe pa so bile prijazne, dasi se mi je zdelo, da so pomaknjene globoko noter v votline. Tudi glas je bil prijazen; malo razkav sicer, a vendar tak, da ti vzbuja zaupanje.

Ko sem vstopil in ga pozdravil, se je dvignil izza pisalne mize, mi dostojno odzdravil in mi odvzel dokazila. Preletel je listino z večjim očesom, prikimal in pozvonil, na kar je stopil v sobo še en uradnik. Vsa manipulacija je trajala komaj pet minut in jaz sem dobil izplačan znesek 5000 kron v papirjih. Ves denar sem spravil v posebno usnjato listnico, ki sem si jo bil nabavil prav v ta namen, da hočem v njo spravljati preričen denar, da se mi ne pomeša z mojim lastnim. Nekam ponosno sem spravil listnico v notranji, najglobokejši žep svoje častniške bluze. Gospod K. je uslužno čakal, da opravi svoje delo in se mi pri odhodu priklonil v slovo. Sicer pa ves čas ni bil izpregovoril s menoj niti besede.

Na večer tistega dne sem sedel v družbi nekaj tovarišev pred znano kavarno v Gorici, ki je bila v vojnem času vedno polna častnikov. Sredi trga je koncertirala vojaška godba, zato je bila večerna promenada zelo živahna. Civilisti so se držali bolj v ozadju in je bilo videti, da se čutiio v lastnem mestu nekam zapostavljeni vsled navala vojaštva in vojnih operacij.

Moralo je biti nekako ob desetih, ko se dvigne eden častnikov rekoč: "Tovariši, meni je dolgčas. Kdo gre z menoj, gremo k L."

Pri L. je bil neke vrste nočni lokal za igranje. Jaz kot novodošli seveda nisem tega vedel. Zato sem vprašal, kaj bo tam, ko sem videl, da se je dvignilo nekaj tovarišev in se odpravljalo na odhod.

"Ne veš?" so se začudili. "No, pa seveda, novinéc si v Gorici. In pri igranju morebiti tudi? Zato se boš branil iti, ako ti povemo: Tam se igra hazard... Prepovedano... Hahaha! Kdo se zmeni za to; zdaj je vojska."

Premišljeval sem, kaj naj storim. Igral sem rad, a hazarda sem se bal dotlej. Ta trenotek pa se nisem upal ustavljati, da se ne izpostavim zasmehu tovarišev. In sem se jim pridružil.

Moja zasebna denarnica je bila precej natrpana. Takrat, ko sem odhajal me je moj oče, ki je bil graščak in posestnik tu, kjer smo mi nocoj, preskrbel z vsem potrebnim in še čez. Vendar sem sklenil še tisti večer, da zastavim kvečjemu sto kron in niti vinarja več. S tem trdnim sklepom sem prestopil prag igralnice. To je bil neke vrste brlog, ki smo morali vanj po dvojnih stopnicah v nižino in po več hodnikih, ki so vodili navprek. Stopili smo v precej široko sobo, obokano, dobro razsvitljeno, a polno dima, tako, da si mogel komaj razločevati ljudi pred seboj. Deset ali petnajst gospodov je sedelo pri okrogli mizi, prav toliko pa jih je stalo v okrogu za njimi. Na zgornjem koncu mize je sedel mož, ki je vodil banko. Pred njim so bili lepo v kupih razvrščeni vložki v srebru, največ pa v papirju.

Nikdar nisem bil posebno izurjen igravec; zato sem se hotel nekako živjeti v igro, predno zastavim prve krone. Po eni uri sem se pridružil skupini, ki je igrala. Dobil sem. Zato sem igral dalje. Sreča mi je bila mila; stavljal sem čezdalje večje svote, saj sem zastavljal priigrani denar... Kupček bankovcev je ležal vabljivo pred menoj. Že sem bil namenjen, da pri prihodnjem dobitku pospravim in grem. Toda, nesreča je hotela ali pa slučaj, da sem prav tedaj izgubil. Jezilo me je. Stavil sem dvakrat znesek, a izgubil sem tudi tega. Zdaj me je zajela strast in sem igral burno in brez pomisleka. Šel je ves prihranjeni denar in še tistih prvotnih sto kron povrhu. Odprl sem denarnico - svojo, seveda - in igral, igral toliko časa, da se je izpraznila...

Tresel sem se po vseh udih in mrzel pot me je oblival.

Potem pa - sam ne vem, kako se je zgodilo - sem odpel vojaško bluzo, ko da mi je vroče. Ob trenutku, ko me niso opazovali, se mi je roka spozabila v notranjost in sem začutil med prsti usnjato denarnico - erarični denar. Desetkronski bankovec sem vzel iz nje in ga zastavil. Sreča se mi je vnovič zasmehljala. Dobil sem. Dobival sem. Pogum mi je rasel. Eden tovarišev, ki smo bili skupno prišli sem, je rekel, da gre domov in me vabil s seboj. Hitro sem prešteval denar in sem videl, da mi manjka le še dvajset kron, da bom denarno na tem, kot sem bil, ko sem začel igrati. Le teh dvajset kron sem hotel še dobiti, potem bom končal, sem si mislil.

"Počakaj, prijatelj! Takoj!" sem rekel za odhajajočim.

Zastavil sem vseh dvajset kron naenkrat, a sem izgubil. To sem ponovil še parkrat. Vselej v svojo izgubo. Zopet sem postal razburjen. Čim bolj razburjen sem bil, tem slabše sem igral. Treba je bilo zopet poseči v usnjato denarnico. To se je ponovilo še nekajkrat, sam ne vem kolikokrat. Naposled sem držal v rokah tudi to denarnico prazno. V dobrih dveh urah sem zaigral ves svoj denar in še 5000 kron eraričnega povrhu...

V sencih mi je kluvalo, usta in grlo sta mi bila kakor izsušena, v glavi mi je bila neznosna puščava. Izmed vsega sem se zavedel jasno le toliko, da na zemlji ni več prostora zame... Kaj bodo rekli moji stanovski tovariši, ko se bo razvedelo kako in kaj? In moj stari oče, vdovec, že na robu groba, ki je komaj čakal, kedaj mine vojna, da mi izroči posestvo in da, ako Bog da, še za živih dni vidi žive vnuke pred seboj? Žalost in sramota bosta pospešila tisti trenutek, ki so mu ga zdravniki

vsled njegove telesne usmerjenosti napovedovali: da ga bo nekoč zadela kap...

V takih mislih sem se zaobrnil, da grem iz brloga ven na zrak, ker sicer me zaduši. Komaj sem storil par korakov po sobi, ko mi zastavi pot - vsakoga drugega bi bil poprej pričakoval - moj stari znanec, blagajničar iz banke... Prva misel, ki se mi je vrinila v možgane, je bila: Opazoval me je in videl, kako sem pobiral denar iz usnjate listnice... Zabodla sva si oči drug v drugega in nemo obstala za nekaj hipov sredi sobe.

"Vi ste videli vse?" sem dehnil iz sebe.

"Vse."

"Vi me boste izdali -?"

"Jaz vas ne bom izdal."

Kako neki je ta mož prišel tu sem? Med igralci poprej ga nisem bil zapazil. Sedaj pa me je ta mož, ki sem mislil, da bo moj zli duh, prijel rahlo pod pazduho, pomagal mi sneti klobuk s kljuge, ogrniti suknjo in me spremil skozi vrata po vseh zavitih hodnikih do vrha in od tu na prosto. Ves čas nisva izpregovorila besede.

Ko sva bila na prostem, me je peljal do bližnjega drevoreda, posadil me tam na klopico, sam pa stopil poleg mene.

"Kaj nameravate sedaj?" me je vprašal. Zdelo se mi je, da zveni njegovo vprašanje sočutno.

"Ustrelil bi se," sem zadržano kriknil iz sebe in dostavil: "Priznam, da me je groza in da ne bom mogel storiti tega. Starega, bolehnega očeta imam, ki bi mu moj korak vpihnil življenje. In tudi vere sem si ohranil toliko, da me skrbi in si ne upam... Kakšen slabič sem, gospod! Pljunite mi v obraz in potem pojdite svojo pot!"

Nekaj časa je stal zamišljen in gledal v tla. Potem mi je položil svojo desnico na ramo: "Ne storite si žalega. Mlad ste še, lahkomišljenost vas je premagala. To je bilo enkrat in samo enkrat. Niste še strasten igralec, zato se tak slučaj ne bo več ponovil. Življenje je še pred vami, svet vam je odprt -"

"Kako, gospod? S tem madežem na značaju naj hodim sredi življenja? Ves svet bo zvedel in s prstom kazal za menoj."

"Nihče ne bo zvedel," je zatrdil odločno. "Kedaj odrine vaš transport?"

"Jutri zjutraj ob osmih."

Pogledal je na uro: "Sedaj je ura dve. Pojdite spat, zjutraj ob šestih pridite v mojo pisarno. Tam me boste našli popolnoma samega. Izplačal vam bom ves znesek ponovno."

"Toda gospod, kako boste to mogli?"

"To se bo izvršilo. Ne skrbite za drugo. Pridite točno."

"Kako naj vam povrnem, moj neznan dobrotnik. Moja častna beseda, da bom še jutri pisal očetu in vam bom poslal ves znesek -"

"Pustite to. Torej točno ob šestih! Dotlej mi pa ne počnite kaj neumnega... Zavoljo večje varnosti, prosim izročite mi svojo pištolo. Zjutraj jo boste dobili nazaj."

Dal sem mu pištolo in mu mimogrede poljubil roko. Obenem sem mu sveto obljubil, da vse življenje več ne bom igral.

"To vam verjamem," je rekel in izginil v temi.-

Seveda nisem zatisnil očesa tisto noč. Točno ob šestih sem potrkal na vrata bančne uprave; moj znanec od včeraj je že sedel za pultom. Nikogar drugega ni bilo v pisarni. Bil je resen in nekam zdelan v obraz. Odprl je blagajno z istimi ključi včeraj in mi naštel novih 5000 kron. Ko sem jih spravljaj v usnjato listnico, mi je bilo tesno pri srcu in rad bi bil izpregovoril dobro besedo, pa nisem vedel kaj.

"Gospod blagajnik, ali naj vam izstavim pobotnico?"

"Ni potrebno."

Zbiral sem besede, da bi se mu zahvalil. On pa me je prehitel in rekel: "Pustite nepotrebnosti. Srečno pot in srečo na fronti. Z Bogom."

"Z Bogom. In -"

"Stojte. Na pištolo sva skoro pozabila. Takole. Prosim."

Odprl je predal miznice, in dobro sem videl, da sta tu ležali dve pištoli, druga poleg druge. Mojo mi je izročil, druga je ostala še v predalu.

"Zdaj pa v resnici: Z Bogom!" sem jecljal in solze hvaležnosti so mi stopile v oči. "Te dobrote vam ne pozabim. Predno bo preteklo teden dni... Moja častna beseda!"

"Že dobro!"

Nalahko me je porinil skozi vrata, sam pa je ostal v sobi in vrata od znotraj zaklenil.

Kakšna čustva so me navdajala, ko sem nekaj ur pozneje sedel v kupeju in vodil svojo četo v območje fronte: tega, draga moja prijatelja, vama ne morem opisati. Bilo mi je, ko da se je čudež zgodil nad menoj, ki me je iztrgal iz žrela smrti in sramote. Ko sem v prvi vojni etapi oddal svoje vojnike in položil erarju čiste račune, sem dobil celo pohvalo, da sem v redu in o pravem času dospel. Kako vse kaj drugega sem zaslužil nego pohvalo, to sem sam najbolje vedel.

Še nekaj težkega me je čakalo. Svojemu rešitelju sem moral 5000 kron vrniti čimprej; zato bo treba pisati domov in očetu povedati vso resnico, zakaj od mladosti sem bil vajen, da sem mu povedal vse, pa naj je bilo slučajno to moja čast ali pa poraz. Tako hudega seveda mu dotlej ni bilo treba povedati. Vendar sem napisal v pismu vse po resnici in prosil očeta, naj to pot, prvič in zadnjič, poravna dolg za menoj, ker ako pridem srečno iz vojnega vrveža, bom človek, ki bo za eno življenjsko izkušnjo bogatejši...

Saj vesta, gospoda, da smo dobivali časopise noter na fronto in tako vzdrževali zvezo z dogodki v zaledju. Bilo je kaka dva dni po tistem, ko sem bil odposlal pismo očetu. (Odgovora še nisem bil prejel.) Sedim v častniški kantini pri četrta litra vina, kadim cigareto in prebiram liste, ki jih je prinesla zadnja vojna pošta. Oči mi ostanejo na notici, ki je nosila naslov: Blagajnik defraudant. Berem: "Gorica, 8. maja: Včeraj se je računski svetnik K. poskušal ustreliti v uradnih bančnih prostorih v tistem trenutku, ko je revizijska komisija stopila v lokal, da pregleda blagajno. V zadnjem trenutku ga je eden komisarjev zgrabil za roko, tako da je strel zgrešil prvotni cilj in je krogolja oplazila samo skrajno levo stran pljuč ter izstopila zadaj ob levih rebrih. Prepeljali so ga v bolnišnico, kjer pa so zdravniki izjavili, da je njegovo stanje zbog visoke

starosti skrajno nevarno. Imenovani je bil kot uradnik zelo čislan in vesten. Pri štetju blagajne se je izkazal primankljaj 5000 kron.

Novica me je pretresla tako, da sem dobil hude živčne napade, vsled česar je vojaški zdravnik odredil, da me spravijo v zaledje. V Gorico v bolnišnico so me prepeljali tisti dan, ko so mojega dobrotnika mrtvega prepeljali na njegov dom. -

Medtem, ko sem ležal v bolnišnici, je dospela od mojega očeta pošiljatev 5000 kron. Dal sem poklicati svojega vojaškega predstojnika in mu izročil znesek s prošnjo, naj ga dostavi banki v sanacijo; obenem sem mu odkritosrčno priznal vso zadevo. Moj polkovnik je bil ginjen in mi obljubil, da bo skušal zadevo urediti tako, da se bo čim manj razvedela. Jaz pa, da naj se, potem ko ozdravim, odlikujem v vojski in s tem po možnosti izbrišem madež raz svoj značaj. To sem tudi storil. V poznejši ofenzivi, ko smo koračili preko Pijave, sem bil ranjen v desno stegno in po trimesečnem zdravljenju v bolnišnici odpuščen na dom.

Svojemu rešitelju sem ohranil hvaležen spomin. Kakor hitro sem vsled svoje bolezni mogel, sem se odpeljal v Gorico in je bila moja prva pot na pokopališče. Tam so mi pokazali prostor, okrašen z lepim spomenikom, ki je nosil napis z imenom mojega dobrotnika. Na klopici, v senci ciprese, je sedela v žalni obleki njegova edina hči, moja sedanja žena. Podpirala si je glavo v nemi žalosti. Pokleknil sem na grob in molil in točil solze, ne meneč se za to, da me je neznanka, čudeč se opazovala. Potem se je razvil med nama pogovor, iz pogovora se je razvilo prijateljstvo - in tako je prišlo pozneje do poroke. Smatral sem za veselo dolžnost, da jo napravim za solastnico posestva, ki mi ga je oče na smrtni postelji izročil. -

Zdaj pa, gospoda, sodita o meni, kakor vesta in znata. Vem, da nisem popravil vseh posledic svojega dejanja, ker so sploh nepopravljive. A vest mi pravi, da sem storil, kar sem mogel. Med ljudstvom tukaj živi neka povest o nekih zločinih, ki da mečejo senco na življenje moje in moje žene. Ne rečem, da sem brezčuten za sumničenje in nezaupanje, ki tu in tam naletim nanje med ljudmi; vendar svojega slučaja ne pojasnujem in se mi zdi, da bi mi beseda na šla iz ust, ako bi ga hotel. Sam sebi se čudim, da sem vama mogel povedati vse to nocoj. Je nač tak večer! Obletnica... Da! Oprostite gospoda, jaz bom ženo poklical in vama na ljubo bo prišla in se vama predstavila. Če več ne, saj za nekaj minut.

Odšel je v gornje prostore in res so se po nekaj minutah vrnili vsi štirje: on, obe deklici in soproga. Bila je visoka ženska, nekoliko previtka, srednje starosti, vsekakor za več let starejša nego mož. Posebno lepa naibrž nikdar ni bila, a je imela v očeh nekaj prikupnega, kar se je vsled otožnosti, ki je ležala v njih, še povečalo. Kadar je pogladila obe deklici po laseh, je otožnost bila razlita tudi preko tega nasmeha, kar je vsemu izrazu dalo znak silne prikupnosti in privlačnosti.

"Eliza, tema dvema gospodoma sem povedal svojo in tvojo povest. Gotovo ne boš nevoljna, ker gospoda sta Slovenca, rojaka in zaupanja vredna," je rekel gospodar, da je prekinil molk, ki je bil nastal po prvih pozdravih.

"Gotovo da nisem nevoljna, moj dragi. Saj vem, da tudi ti čutiš bolj

v srcu nocojšnji večer. Nesreča in bol sta pa bolj znosna, ako je kdo, ki mu jo moreš zaupati, - Gospoda naj oprostita, da se morem tako malo udeležiti pogovora in družbe. Saj vesta, kako je..."

Oči so se ji zalile s solzami in skoro se je mislila umakniti. Pa je rekel moj tovariš:

"Gospa, nekaj sem razbral iz prigodbe, ki nama jo je povedal vaš gospod soprog. Poglejte, ali ni kakor mig božje dobrote, ki je storila, da je bila očetu preprečena nasilna smrt in da je v bolnišnici imel časa in prilike, da se je pripravil na odhod?"

"To je res," je pritrdila zelo potolažena. "Tudi jaz zahvaljujem Boga za to veliko srečo v tej veliki nesreči. Kako me vselej potolaži misel, da je bil prav tedaj v bolnišnici kurat, ki je bil obenem hišni prijatelj naše družine. In kakor prijatelj za prijatelja, se je zavzel zanj in ostal pri njegovi bolniški postelji do zadnjega trenutka. O, koliko je to vredno, gospodje! Toda, oprostite mi, da se poslovim in grem. Ne morem... Oton, ostani ti pri gospodih. In vidve, Milica in Tonica tudi. Srečno pot. Zbogom."

Drugo jutro naju je gospod K. sam odpeljal na kolodvor. Ko smo pred gradičem sedali v voz, se je pojavila gospa Eliza - črno oblečena - na oknu zgornjega nadstropja in nam z robcem mignila v slovo.

Zbogom blaga duša, preizkušena v ognju. Trpljenje! Koliko vrst ga lje! In ob pogledu na še večje trpljenje človek pozabi svojega! Prav si govoril tovariš, ko si mi kot zdravnik svetoval, naj grem na koroško mejo, češ, da se bo na liču mesta dobilo kaj, kar mi bo misli - (kako si že rekel po zdravniško?) - odklonilo v drugo smer! Res mi jih je!

SLOVENSKI MOŽJE

JOSIP MURN-ALEKSANDROV (1879-1901). Moderna šteje štiri borce. Najmlajši med njimi je Murn, pesnik globokih občutij, ubranih, novih slik iz narave, tisti, ki je najhitreje izpel svojo pesem, a jo je vendar dovolj izpel, da bo njegovo ime za vedno združeno z usodami moderne in z njenimi zaslugami. — Josip Murn se je rodil 4.marca 1879 v Ljubljani. Mati ni mogla skrbeti zanj. Na kmetih je bil v reji, nato pa v stari cukrarni v Ljubljani. V višji gimnaziji je občeval s Cankarjem, Župančičem in Kettejem. Po maturi je odšel na Dunaj, ozračje pa mu ni ugajalo. Vrnil se je v Ljubljano. Lotila se ga je sušica. 18.junija 1901. je umrl. — V Murnovih pesmih prevladuje vdana otožnost, prepletena s plahimi, temnimi slutnjami. Pesnikova duša živi v takem skladu z naravo, da se zdi, kakor bi mu v tem dotiku pesmi klile naravnost iz nje. Murn je nedosežen mojster trenutnih vtisov in razpoloženj, ki jih dramatično v človeku pokrajina. Že v tretji šoli je začel zlagati pesmi. Največ in najrajši se zdi, se je Murn učil pri narodni pesmi. Iz nje si je izposodil ritem, prožnost, lahkoto, ubranost in čudovito jasnost izraza. — Redkejša so v Murnu pesniška premišljevanja in modrovanja. Jesen, zima, mrak in

noč so v pesmih "O mraku," "Mislil sem na prošle dni", "Ko dobrave se mračé", "Kje tihi si moj dom", "Sneg", "Sonet starčka". Nedopovedljivo lepa, nesmrtna je "Pesem o ajdi". Z njo se kosa "Pesem o klasu". Kdor je prebral Murnove "Vlahe", jih nikdar več ne pozabi. Murn je na smrtni postelji uredil svoje "Pesmi in romance." 30 let nato je Silva Trdina obnovila ta dragoceni spomenik v "Josipa Murna-Aleksandrova izbranih spisih". Mnoge Murnove pesmi so tudi uglasbene. Leta beže, a Murn ni mrtev; ves je naš in živ in rase z leti.

(Po Andreju Budalu)

Prihod

(Alojz Gradnik)

Od gorá karpatskih vró krdela ...
Kakor reka silna in deroča
poplavila so že vsa cvetoča
polja, sela, trge, mesta bela.

Padla je Celeia v kup pepela,
ali vojska vseuničujoča
šele tam ustavi se, kjer Soča
v Salicanumu ovinek dela.

V prah poklekne in odpaše meče
in na žrtvenike zlatoruna
jagnjeta položi v čast Peruna.

"To bo meja," vojskovodja reče.
In na Brda onostran pokaže:
"Tam naj bodo naše zadnje straže."

